

1900-1938

L'esport, una activitat molt particular

2. Grup de joves jugadors de futbol al pati del cal Pepet Noieta, l'any 1928.

1. L'inici de l'esport a l'Hospitalet

1.1. AL COMENÇAMENT... CICLISME I FUTBOL

L'origen¹ de les pràctiques esportives a Catalunya és doble, en primer lloc hi havia cap al final del segle passat aquells esports que sorgiren com a adaptació als nous temps (reglamentació) d'antigues formes de lleure com l'esgrima, el tir, l'equitació, la navegació, el pedestrisme i alguns tipus de lluita. El segon component és més important: l'esport català és fonamentalment importat d'altres països, sobretot Anglaterra, Alemanya i Suïssa, on ja s'havia desenvolupat paral·lelament a l'adveniment de la Revolució Industrial. A Catalunya, serà la tasca propagandística de ciutadans estrangers o de catalans retornats d'altres països europeus la que importi les noves formes esportives de moda en aquells estats. L'origen d'aquests contactes amb aquests personatges vinculats d'una forma o d'una altra amb l'estranger és sempre professional: de representacions diplomàtiques i, sobretot, del món industrial. Alguns noms propis poden ser el del suís Hans Gamper (fundador del FC Barcelona); Gaspar Matas (fill d'un fabricant de suro de Palamós que després d'estudiar a Anglaterra va fundar el primer club català de futbol a la seva localitat); el suís William Tarín, principal promotor esportiu dels inicis a Tarragona... Fent un resum molt limitat però segurament clarificador, podem dir que fins a la primera dècada del segle xx, en general, l'esport no deixa de ser una activitat de les elits, que són les que l'havien introduït a Catalunya, per incorporar-se, tant a nivell d'espectacle com a nivell de pràctica, a la vida de cada dia de més amplis sectors de la societat catalana. La dècada dels deu i, sobretot, la dels vint viurà un impressionant desenvolupament del nombre de clubs esportius catalans, acompanyat d'un esclat de la figura de l'espectador-consumidor d'espectacles esportius. Lligades a aquests fenòmens (no deixen de ser qüestions paral·leles d'un mateix aspecte), hem d'esmentar la construcció de noves instal·lacions esportives pertot arreu (generalment sempre en un nivell per sota de la demanda cada vegada més gran de la gent) i l'aparició d'una premsa específicament esportiva al costat de la premsa general, que també comença a parar atenció, en les seves planes, al fenomen esportiu. Aquest darrer punt cal emfasitzar-lo ja que el

paper de la premsa serà clau en el més ràpid desenvolupament dels nous hàbits dins la societat catalana.

Pel que fa a l'Hospitalet, s'ha de dir que, a despit d'alguns precedents poc documentats d'abans del segle xx², el ciclisme i el futbol van ser les dues primeres manifestacions esportives modernes que es van practicar d'una manera significativa. Un il·lustre esportista, periodista esportiu i directiu barceloní, Josep Elias i Juncosa (Tarragona 1880-Barcelona 1944), va descriure el que, per a ell, havia estat l'origen del futbol a Barcelona. En un article publicat a la revista quinzenal *Los Deportes* del 15 de març de 1910, Juncosa vol sortir del pas de la polèmica sobre quins van ser i on es van jugar els primers partits de futbol a la Ciutat Comtal. I vet aquí que Juncosa els situa molt a prop de l'Hospitalet:

«En pleno invierno de 1893, en que como enamorado al mar iba el que suscribe a ver batir las olas a la escollera del Morrot, entonces desierta y abandonada (...) Mi espíritu abierto a toda observación me hizo ver algunos grandes coches amarillos que se dirigían con aire de fiesta por el pie de Montjuich y se perdían más allá de Casa Antúnez...»

Aquests cotxes grocs anaven plens de joves, majoritàriament estrangers, disposats a passar una bona tarda jugant al «foot-ball», un esport d'origen anglès de què ja hi ha referències al segle XIV, però que va rebre la primera forma moderna cap a la dècada del 1860. La industrialització incipient del final del segle xix a Catalunya i alguns esdeveniments socials importants, com l'Exposició Universal del 1888 a Barcelona, van portar nombrosos estrangers a aquestes terres, i amb ells, evidentment, els seus nous gustos esportius. Així doncs, els primers protagonistes futbolístics a Barcelona van ser representants comercials, tècnics, funcionaris consulars... provinents de l'estranger i que, segons sembla, van triar per als seus primers partits una zona molt propera al que a finals del segle xix era el barri de la Marina de l'Hospitalet (zona que va ser cedida a la ciutat de Barcelona el 1929 per a l'ampliació del port franc, que mai ha arribat després a realitzar-se).

Un altre gran cronista de l'època, Agustí Peris de Vargas, ens aporta una altra prova d'això en un article publicat a *Match* el 20 de setembre de 1927. En aquest article, Peris de Vargas situa el primer partit de futbol a l'Hipòdrom de Barcelona, jugat entre joves del Cricket Club Barcelona (fins i tot, dóna les alineacions dels equips). Aquest hipòdrom estava situat molt a prop del barri de Casa Antúnez o Can Tunis, tant a prop del llavors terme municipal de l'Hospitalet que potser algun xut mal dirigit acabava a terres hospitalenques...!

Això, però, no deixa de ser una qüestió purament anecdòtica. De fet, l'impuls definitiu per a l'arrelament del nou «foot-ball» a Catalunya arribarà als últims anys del segle XIX, quan comencin a fundar-se els primers «cercles esportius» (clubs), la majoria a la ciutat comtal: Català Sport Club (1899), Futbol Club Barcelona (1899), Hispània (1899), Societat Espanyola de Football (1900) —l'actual RCE Espanyol—, i així fins a una vintena d'entitats en els quatre primers anys de segle XX.

A l'Hospitalet, l'inici de la pràctica del futbol va haver d'esperar una segona onada, quan es va anar desenvolupant amb l'aparició dels primers intents organitzatius (federacions) i de reglamentació, i van aparèixer també les primeres grans competicions i lligues. Així, després de la consolidació dels primers equips fundats a principi de segle i de la seva lliga, començarà a sorgir un segon ventall de clubs durant la primera meitat de la dècada dels deu amb el qual la federació nodrirà nous grups i categories. Un d'aquests equips serà l'Hospitalenc Sporting Club.

El mateix va succeir amb el ciclisme, l'altre esport que primer va arrelar a la ciutat. El ciclisme es va incorporant a la realitat catalana des de la dècada del 1880 procedent d'altres països europeus on la tècnica s'havia preocupat de millorar l'aparell en successius prototipus (fonamentalment a Alemanya, França i Anglaterra). A França, cap al 1861 un constructor de carros, Pierre Michaux, va acoblar pedals a models anteriors i va aconseguir el velocípede, un aparell d'aspecte semblant a les nostres bicicletes. La cade-

na, però, no existia encara i, per tant, els pedals estaven incorporats a la roda davantera. Això suposava que com més gran fos aquesta roda, més ràpid avançaria el vehicle. Amb aquesta constatació, el velocípede derivà cap al 1870 en el bicicle, aquella màquina amb una roda davantera imponent que ara ens recorda els nostres besavis. Un aparell prou inestable però que es va popularitzar força. L'abaratiment del cost i l'aparició de la cadena, el fre i el pneumàtic a la dècada del 1880 van fer definitivament que aquell aparell fos de nou més semblant a com el coneixem ara i que es convertís ja en un transport estès i cada vegada més segur. El posterior desenvolupament d'aliatges i de nous materials va permetre construir bicicletes més lleugeres³.

El ciclisme s'incorporà a Catalunya en part pel contacte, des de la zona nord, amb ciutadans francesos. Des del 1887, en què es fundà el Veloz Club a Barcelona, fins al 1891, es crearen entitats ciclistes a Reus, Tarragona, Tortosa, Valls, Mataró, Terrassa, Sabadell, Girona, Olot i Figueres, a més d'altres tres clubs a Barcelona (gairebé totes, zones industrials per excel·lència). Aquell 1891 es comença a construir el primer velòdrom de Catalunya, a Figueres, que serà inaugurat el 1893. També apareixen publicacions ciclistes, com *El Ciclista*, de 1891, editada a Barcelona, o *El Veloz* i *Revista de Sport*, del 1895, editades a Reus. A aquesta empenta contribuï decisivament l'intent d'organització federativa que des del 1894 (primer des de Madrid i després des de Barcelona) es portarà a terme amb el nom d'Unión Velocipédica Española (UVE). La primera vessant de l'UVE va ser la competició esportiva. Tot i que ja des del 1883 es realitzen proves de velocitat assimilables a campionats nacionals⁴, serà a partir de l'aparició de l'UVE que es reglamentaran les curses i les competicions. De mica en mica sorgiran les organitzacions de grans proves competitives, com les curses per etapes. La Volta Ciclista a Catalunya serà el gran exemple des del 1911.

Al principi de la segona dècada del segle XIX podem dir que la bicicleta és un element ciutadà com a mínim conegut o no estrany per a la gent (l'any 1909 ja hi ha

78 bicicletes a la nostra vila, una per cada 88 habitants). La situació de l'Hospitalet, punt de sortida i d'entrada des de i cap a Barcelona pel sud, el feien lloc de pas de moltes de les curses ciclistes que s'organitzaven a la Ciutat Comtal. A més, el contacte entre hospitalencs i barcelonins, afavorit per la proximitat, farà arribar amb relativa rapidesa la notícia dels nous esports que van sorgint a la gran capital. Això, juntament en aquest cas amb el progressiu abaratiment i la millora tècnica de la bicicleta, la feren quelcom més atractiu i cada vegada menys esnob. Bona prova d'això és que el 1910 es va fer la primera cursa ciclista de la qual tenim notícia a l'Hospitalet i que gairebé amb tota probabilitat va ser el primer esdeveniment esportiu organitzat en aquesta vila.

Al programa de la festa major del barri del centre del 1910, trobem l'anunci d'aquesta prova ciclista, que va ser amenitzada —segons que deia el programa— «per una notable banda barcelonina» de música...⁵ Amb aquesta referència original trobada al programa de festa major de l'any 1910, havia pensat que aquesta cursa no hauria passat de ser un petit divertiment al poble, sense més transcendència. Més tard vaig trobar el programa de la pròpia prova ciclista, que ja en donava dades de més importància. Segons aquest programa, la prova va ser organitzada per l'Agrupación Sportiva Hospitalense. La data de celebració de la cursa va ser el 15 d'agost.

En les meves investigacions no havia trobat mai referències a aquesta Agrupación Sportiva Hospitalense. Si ens en creiem l'existència, suposaria que aquest és el primer club esportiu a la història d'aquesta ciutat. Al Govern Civil es va inscriure al 1917 l'Hospitalenc Sporting Club, la primera entitat esportiva (bàsicament futbolística, tot i que també va organitzar festivals atlètics i curses ciclistes) de la qual hi ha justificació documental i proves de la seva existència real. A l'Arxiu del Govern Civil de Barcelona, però, trobem una altra dada plena de misteri: el 4 d'octubre de 1916 ja havia estat registrat un altre club a la vila, l'Hospitalet Foot-Ball Club, del qual no es conserva l'expedient (perdut segurament durant la Guerra Civil, que molts van formar part de les barricades...) i del

qual no he trobat cap més informació. Possiblement l'explicació la trobem en el fet que aquests dos clubs són hereus l'un de l'altre i potser també d'aquella primera Agrupación Sportiva. Això podria explicar per què el *Llibre d'or del futbol català*⁶ dona com a any de fundació de l'Hospitalenc el 1909. La informació de l'Hospitalenc continguda al *Llibre d'or del futbol català* té alguns errors, i el primer que ens trobem seria la data de fundació del club. El *Llibre d'or del futbol català* dona l'any 1909. En aquella data, un dels pretesos fundadors, Marcel·lí Bayer, portava com a molt un any vivint a l'Hospitalet; un altre, Blas Guillén Ornaque, encara no havia arribat a la ciutat, provinent segurament de Barcelona tot i que va néixer en un petit poble de Terol que es diu Castelnou, i l'altre, José Carbonell, tenia 12 anys al 1909...⁷ La conclusió és que, segurament, la societat es va formar una mica més tard ja que no és normal ni que un nouvingut es llenci a crear una entitat en un poble, que un altre suposat fundador, segons els padrons de l'època encara no fos a l'Hospitalet, ni que el tercer tingués només 12 anys (tot i que els nens es feien «grans» molt abans que en l'actualitat).

Una hipòtesi seria que es donés com a data fundacional la d'aquella Agrupación Sportiva Hospitalense perquè es considerés que, malgrat que fossin jurídicament clubs diferents, l'un provenia de l'altre (potser fins i tot alguns dels membres eren els mateixos). Aquest fet és habitual en la memòria històrica escrita d'aquest àmbit. Malgrat tot això, d'existir com a grup formal, aquesta Agrupación Sportiva Hospitalense no era legalment un club ja que no estava inscrita al registre d'associacions del Govern Civil. Bé per això o bé perquè potser no va existir mai com a tal agrupació, els organitzadors de la cursa de l'any 1910 es van dirigir formalment a l'Ajuntament per sol·licitar els permisos i la subvenció pertinent en forma de «*comisión sportiva de la localidad*».

Segons la «Ley de Asociaciones» del 30 de juny de 1887, perquè una societat fos legalment constituïda a tots els efectes, havia de ser registrada al Govern Civil de la seva província amb una sèrie de tràmits que incloïen la redacció i la presentació d'uns estatuts i

4
PROGRAMA DE LA CURSA CICLISTA DE
1910, PRIMERA ORGANITZACIÓ ESPORTIVA
A L'HOSPITALET.
AS

uns reglaments i la còpia de l'acta constitutiva de l'entitat, resultat d'una reunió extraordinària dels socis on s'elegia la primera junta directiva. La primera entitat que va presentar aquesta paperassa —si deixem de banda l'anecdòtic Hospitalet Foot-Ball Club— va ser l'Hospitalenc Sporting Club, signada per Marcel·lí Bayer i Bataller el 12 de setembre de 1917. Amb tot, hem de contemplar el costum estès en aquells anys segons el qual la legalització de les entitats, no només esportives, es feia fins i tot anys després que comencessin a funcionar. La legalitat, en aquest sentit, no es portava ni es prenia al peu de la lletra, i només quan es feia efectiva la necessitat de ser legals per alguna causa (per exemple, en el nostre cas, per participar a les competicions organitzades per la Federació), els responsables es decidien a complir amb la molèstia de presentar els papers... Per això, almenys pel que fa a les meves investigacions a l'Hospitalet, les dades de fundació de les entitats esportives registrades a l'Arxiu del Govern Civil de Barcelona no són en molts casos les reals, si més no històricament parlant.

De fet, l'Hospitalenc tenia una estructura estable des d'alguns mesos abans de la presentació dels Estatuts al Govern Civil⁸. En efecte, es conserva una carta del club datada el 13 d'agost de 1917⁹ (un mes abans de la presentació de papers al Govern Civil) on s'agraeix als membres de l'ajuntament la subvenció de 100 pesetes per comprar les 11 medalles que havien de rebre els guanyadors del partit inaugural del nou camp d'esports... La signatura, a més, és doble, ja que d'una banda firma com a president Marcel·lí Bayer i de l'altra, com a secretari, Juli Sales Beltran. Aquest fet ens indica que ja existia una estructura directiva plenament formada, no amb les característiques d'una comissió organitzadora, sinó una autèntica junta directiva. Ens referma en aquesta posició el fet que en els papers presentats més tard al Govern Civil no es parla mai en termes de comissió organitzadora, com s'acostuma a fer en entitats formades poc abans. Això denota que l'estructura portava un cert temps funcionant. Malgrat aquestes deduccions lògiques, queden alguns dubtes per resoldre. Per exemple, per què es van intentar portar dos equips com el F C Barcelona i l'Avenç del Sport (antecedent de l'actual Sant Andreu)

per inaugurar el camp d'esports? D'entrada sembla més lògic enfrontar algun d'aquests equips contra el propi... Potser l'Hospitalenc encara no tenia un equip format o prou potent per jugar contra conjunts de la importància dels dos esmentats, la qual cosa ens indicaria que, malgrat tot, l'entitat portava poc temps treballant de forma seriosa (això mateix succeirà més endavant amb el primer equip que es formi al barri de Santa Eulàlia).

Podríem concloure, doncs, que des de l'any 1910 es practicava el ciclisme i, aproximadament, des del 1916 ja es jugava a futbol de forma organitzada a la vila. El que sí que és clar és que la primera organització esportiva de caire modern a l'Hospitalet va ser la cursa de la festa major del 1910. Al llibre d'actes del Ple municipal de l'any 1910 trobem unes valuoses referències sobre aquesta cursa.¹⁰

El Ple del 19 de juliol d'aquell any va discutir sobre «*un escrito firmado por la Comisión organizadora de los festejos deportivos de esta localidad, por el cual proponen (...) un concurso o carrera de bicicletas*». Segons la ressenya que ha quedat a l'acta d'aquell Ple, la comissió esportiva va justificar la inclusió d'aquesta cursa dins de la festa major «*a fin de reanimar las fiestas*». Les festes majors eren els esdeveniments anyals per excel·lència als pobles de principi de segle. Però els programes d'actes de les festes majors eren extraordinàriament repetitius. No hi ha dubte que necessitaven algunes novetats més. Aquestes van venir des de dues direccions: el cinema, amb les primeres projeccions a cal Carreter (des del 1907), i l'esport, amb curses ciclistes (des del 1910), campionats atlètics (el primer conegut, al 1918) i, sobretot, partits de futbol (des del 1917, com a mínim).

Sembla que la idea d'aquesta cursa ciclista va ser acollida en principi per les autoritats amb divisió d'opinions, segons que explica al text el secretari de l'Ajuntament. L'assumpte va passar a l'estudi d'una comissió que al següent Ple va emetre el seu informe. En aquest informe es donen més dades, per exemple, la identitat dels signants de la petició («*D. Fernando García y otros*»), i la cosa ja estava molt més clara:

«...y en honor a la verdad es digna de aplauso la iniciativa que ha tomado dicha comisión al organizar unas carreras de bicicletas para la próxima fiesta mayor anual de esta Villa, que sin duda de ninguna clase han de darle un mayor realce y ha de ser un notable motivo de atracción para todos los forasteros amantes de las diversiones deportivas».

És a dir, que la idea va ser acollida amb notable interès per la comissió i, sembla, que com a novetat (segurament era el primer esdeveniment esportiu que vivia directament la Vila). L'escrit del Secretari en el llibre d'actes, transcrivint l'acta de la comissió municipal encarregada d'estudiar la petició dels veïns, ens dona valuosos detalls d'aquella primera cursa. La citada comissió municipal va aconsellar que es concedissin les peticions dels veïns sota aquestes bases:

1r. S'autoritzava que la cursa tingués caràcter intercomarcal (Baix Llobregat).

2n. El circuit va ser el que volia la comissió organitzadora, «constituyéndolo la rambla Just Oliveras; camino antiguo de San Juan y calles de San Juan, Iglesia y Mayor, en la inteligencia de que todos los aparatos deberán pasar por el arroyo de la rambla parte derecha entrando por la calle de la Carretera Provincial».

3r. La comissió esportiva havia de respondre que durant les curses no hi hagués accidents per negligència en el servei de vigilància i, en tot cas, seria responsable de tots el danys que es poguessin ocasionar per tal raó.

4t. S'acceptava l'oferiment perquè les autoritats formessin part de la comissió de les senyorettes que havien de verificar la distribució dels premis.

5è. L'Ajuntament va concedir un permís per aixecar una tribuna d'autoritats i jutges on, a més, es donessin els premis i fos el punt de sortida i arribada de les curses.

6è. L'Ajuntament concedia també un premi de 50 pesetes per als corredors de la manera que l'Alcaldia ho

considerés convenient i carregant-la al capítol d'imprevistos ja que, evidentment, no hi havia «consignación especial en el presupuesto para festejos».

7è. L'Ajuntament havia d'acordar l'adequació dels carrers per on havia de passar la cursa.

El dictamen de la comissió municipal finalitzava reiterant la necessitat de col·laborar amb la iniciativa «ya que se trata de una diversión culta y agradable y que ha de reportar beneficios a los establecimientos de esta localidad con el personal que en la misma concurrirá».

Aquest dictamen va ser aprovat i, a més, el ple va acordar també establir un servei de vigilància a la Carretera Provincial «en el punto conocido por la antigua riera de la Fabregada y en la calle de Marina deslinde de este término con Cornellá» per facilitar la circulació dels carros durant el temps de la cursa.

Més informació d'aquesta primera cursa —de la qual no coneixem els guanyadors— la trobem en un exemplar del diari esportiu *Dicen* del 1970. Les dades que dona aquell diari coincideixen amb les que he trobat posteriorment al programa del 1910:

«el Gran Festival Ciclista se celebró bajo los auspicios del Ayuntamiento y autoridades de la villa y del Exmo señor Conde de Belloch, según reza en los carteles. Constaba de cinco pruebas. La primera de resistencia, otra de velocidad, una tercera carrera de obstáculos y de lentitud. Premios valiosísimos. Cincuenta pesetas al primer clasificado y copa de plata. Objetos de arte, reloj de plata y otros premios hasta el sexto clasificado que tenía un premio en metálico de cinco pesetas».

Amb aquestes dades i tenint en compte les circumstàncies de la vila i els resultats de les nostres investigacions, podríem deduir que els principals factors del desenvolupament del fenomen esportiu a l'Hospitalet van ser aquests:

1. La proximitat de Barcelona, principal nucli dels grans clubs a principi de segle.

5

SEGELL DEL CE COLL-BLANCH.

AL'H-AH

2. La difusió que començà a fer la premsa del nou espectacle.

3. La influència de les persones que per diverses vies ja havien tingut contacte amb l'esport. Per exemple estudiants hospitalencs de famílies benestants que anaven a col·legis de Barcelona; i també persones que arribaven a la vila, des d'altres punts de la geografia espanyola però sobretot de Barcelona, per treballar.

Ciclisme i futbol seran doncs les primeres manifestacions esportives que es practicaran amb assiduitat a l'Hospitalet. Es possible que individualment algunes persones també practiquessin d'altres esports, com boxa o natació, però les referències són moltes vegades indirectes i, en tot cas, molt aïllades.

1.2 ELS PRIMERS CLUBS

Per entendre el desenvolupament de les entitats esportives de la ciutat, cal fer primer un repàs del que era l'Hospitalet a les primeres dècades del segle xx. La vila va canviar moltíssim durant aquest temps. D'entrada, el que avui coneixem com a ciutat unitària dividida en barris, àrees o districtes, a principi de segle era una vila amb un nucli principal, el que avui és el barri del Centre, on es trobava, i es troba, l'Ajuntament i la majoria de les famílies més antigues. Després trobàvem un altre nucli habitat a Santa Eulàlia, al voltant del que va ser l'origen medieval de la ciutat, la parròquia de Santa Eulàlia de Provençana. Més enllà, trobem una altra zona habitada regularment: el continuum Collblanc-la Torrassa. Entre aquests tres nuclis de població hi havia un mínim de dos quilòmetres de distància plens de camps de conreu i vies de tren. A l'últim, la població hospitalenca la completaven els habitants de les masies disperses, sobretot a l'anomenat barri de la Marina, la zona que avui ocupen Bellvitge, el Gornal i, a l'altra banda de l'actual Gran Via, tots aquells terrenys fins a arribar al mar. L'Hospitalet llavors tenia mar perquè la zona de costa que avui ocupa part del port de Barcelona va ser del terme municipal fins al 1929, en què aquestes terres van ser purament i simplement annexionades a la ciutat comtal per construir el port franc, a canvi de 85.000 pessetes. Entre d'altres coses, l'Hospitalet va perdre llavors una bona part del seu sòl de conreu.

Joan Camós, al seu llibre *L'Hospitalet, la història de tots nosaltres*¹¹, ha descrit molt bé com eren aquells barris durant el primer terç de segle. Així, segons Camós, el barri del Centre era el nucli originari de la població autòctona al llarg del carrer Major i els dos eixamples de la ciutat, el de 1883 per sota del carrer Major i el del 1907 per la zona de la rambla Just Oliveras. De mica en mica, aquest nucli central s'anirà estenent cap al que avui es coneix com a Sant Josep. El Centre era el barri tradicional, agrari i conservador, amb propietaris agrícoles i industrials lligats a la vida municipal de la vila. D'altra banda, Santa Eulàlia —sempre segons el llibre d'en Joan Camós— tenia el seu eix principal a la continuació de la Bordeta, a l'an-

tiga carretera de Santa Creu de Calafell, que en aquests trossos s'anomenava «de Santa Eulàlia» o bé «Pi i Margall», segons quin any mireu. L'altre eix de Santa Eulàlia serà la carretera del Mig, aquí anomenada «Aprestadora», una zona amb forta concentració d'escombriaires. En conjunt, però, Santa Eulàlia serà un barri de màxima presència industrial. Finalment Collblanc-la Torrassa es va conformant com un tot a partir de la dècada dels vint, amb origen en les edificacions a tocar de la carretera de Collblanc i la seva expansió cap a la Torrassa en un procés de saturació d'habitatges barats per als obrers immigrants que comencen a arribar massivament des del final de la dècada dels deu. El centre neuràlgic del barri serà la plaça Espanyola.

Santa Eulàlia estava separada del Centre pel ferrocarril Barcelona-Vilanova, i els dos barris estaven units per la carretera de Santa Eulàlia-Prat de la Riba-carrer Major. Collblanc-la Torrassa es perfilà més com un continuïum de Sants. Això i la seva distància amb el Centre —uns dos quilòmetres— farà que moltes vegades només formi part administrativament de l'Hospitalet. Aquesta realitat dividida va fer que cadascun dels barris volgués tenir els seus propis clubs, els seus propis equips que defensessin els colors i «l'honor» de cada zona, i també va marcar en certa manera el tipus de relacions que s'establien entre els clubs locals, com ja anirem veient.

També el creixement de població dels barris va ser diferent durant el primer terç del segle. Tota la ciutat va rebre una forta onada d'immigrants en aquest període, sobretot les dècades dels vint i dels trenta, però el ritme de creixement va ser significativament diferent. És important veure la realitat d'aquest creixement per entendre després la seqüència d'aparició dels clubs als barris. S'ha de dir d'entrada que l'Hospitalet va veure créixer la seva població des dels 4.984 habitants que tenia al 1900, fins als 51.249 de l'any 1940 (vegeu Taula 1). Aquest creixement s'explica sobretot per l'afluència d'immigrants atrets primer per l'augment de la indústria local, i després per les obres de l'Exposició Universal del 1929. Tot i que les taxes de creixement natural (natalitat menys mortalitat) van ser les més

altes de tot aquest segle, la seva incidència en el creixement de la població de l'Hospitalet no es pot ni comparar amb la de la immigració. Més endavant veureu tot això amb més detall.

Ja he explicat com l'Hospitalenc Sporting Club va ser considerat com el primer club de la ciutat. Cal precisar ara, però, que sense una garantia total de la seva existència abans del 1917, ens queda el dubte sobre el seu caràcter de pioner ja que al barri de la Torrassa també va sorgir un gran equip l'any 1917, el Foot-Ball Club Deportivo Torrasense. O així m'ho fa pensar, d'una banda, la ressenya sobre aquest club que apareix al *Llibre d'or del futbol català*, i de l'altra el fet que utilitzessin durant molts anys un segell on figurava la data de fundació juntament amb el nom del club: «C.D. Torrasenc. Fundat el 1917». Malgrat que el primer document que he trobat on figura el nom del club data del 1922, crec que el Torrasenc sí que va ser creat al voltant del 1917.

El següent club que va aparèixer al panorama futbolístic hospitalenc va ser la Unió Esportiva Eulariència, al barri de Santa Eulàlia. Un grup de gent del barri formà el nucli del club ja a l'any 1921, tot i que no va ser inscrit al registre del Govern Civil fins al 1922. Un any més tard, es completarà el primer ventall futbolístic de la ciutat amb un club a Collblanc, el Centre d'Esports de Coll-Blanch. Fins i tot al barri de la Marina va haver-hi un intent de tenir un equip propi, l'any 1927, amb la creació del primer Foot-Ball Club Marina, tot i que em sembla que sense gaire durada.

Completat el primer panorama futbolístic de l'Hospitalet, i després d'afegir que, pel que fa a les entitats esportives, només cal anotar en aquells anys les fundacions de la Associació Excursionista Saltadiç (1918) i la Unió Ciclista Hospitalet (1920), hem de fixar-nos en alguns primers detalls. L'aparició dels primers clubs és progressiva i relativament ràpida. Aquesta successió ràpida de dates i barris de fundació semblen denotar un desig del jovent de practicar el ja no tant desconegut esport i de tenir un equip propi de cada zona de la vila. La progressió de l'aparició dels clubs als diferents barris és altament significativa ja

6
SEGELL DEL CD TORRASENC UTILITZAT
ABANS DE LA GUERRA CIVIL.
AL'H-AH

7
ESCUT DE LA UE EULARIENCIA
(1922-1925)
AL'H-AH

TAULA 1
EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ALS DIFERENTS BARRIS DE LA CIUTAT (1900-1940)

Any	Centre	Santa Eulàlia	Collblanc-la Torrassa	Dispersa	Total
1900	2.797	964	301	886	4.984
1910	3.231	1.415	1.104	1.115	6.905
1920	4.441	2.652	3.810	1.463	12.360
1930	8.634	6.124	21.185	1.707	37.650
1940	10.218	10.684	25.515	4.827	51.249

Font: L'Hospitalet, la història de tots nosaltres. Joan Camós

que correspon bastant als moments de majors taxes d'augment en la seva població. Així, el barri del Centre té al voltant dels 4.000 habitants quan neixen l'Hospitalet, el Saltadiç i la UC Hospitalet i la seva taxa de creixement, del 37 per cent, comença a accelerar-se cap al seu rècord de la dècada dels vint (94 per cent) que serà quan veurà néixer un major nombre de clubs. A Collblanc-la Torrassa el creixement és brutal des de principi de segle, però s'accentua a la dècada dels vint, quan passarà dels 3.810 habitants l'any 1920 als 21.185 l'any 1930, amb un increment mitjà del 456 per cent. Recordem que el Torrasenc va ser fundat al 1917, però va agafar la suficient empena per legalitzar-se i intentar jugar competicions federades a partir del 1923, el mateix any en què a Collblanc neix el seu club... A l'últim, a Santa Eulàlia, els anys de creació de l'Eularienc coincideixen amb el de màxim creixement de la barriada, amb un increment del 131 per cent i una població de gairebé 3000 persones (vegeu Taula 1).

Pel que fa a la vida política i cultural a Catalunya i a l'Hospitalet¹², aquesta va experimentar una forta influència a partir de la fundació de la Lliga Regionalista de Catalunya (catalanisme conservador) i amb la creixent presència dels republicans (d'esquerra). A l'Hospitalet, des del 1910 i fins al 1923, la Lliga va ocupar l'alcaldia amb només dos parèntesis d'alcaldes republicans col·locats per decret (1916-1918 i 1923). Tot i això, també s'ha d'apuntar la creixent influència dels republicans a la ciutat, que a les eleccions del 1916 aconseguiren la meitat dels regidors. Els republicans radicals tingueren seu aquí des de 1907. Aquests foren també els anys daurats de la Lliga a Catalunya, amb l'aplicació d'una política autonomis-

ta que aconseguí la creació de la Mancomunitat de Catalunya l'any 1913. La societat espanyola, però, esdevenia cada vegada més conflictiva: la crisi social i econòmica vinculada a la Primera Guerra Mundial, el pistolisme i el desastre del Marroc van portar cap al període de la Dictadura, després del cop d'estat del 1923 encapçalat pel qui en aquell moment era el capità general de Catalunya, Miguel Primo de Rivera.

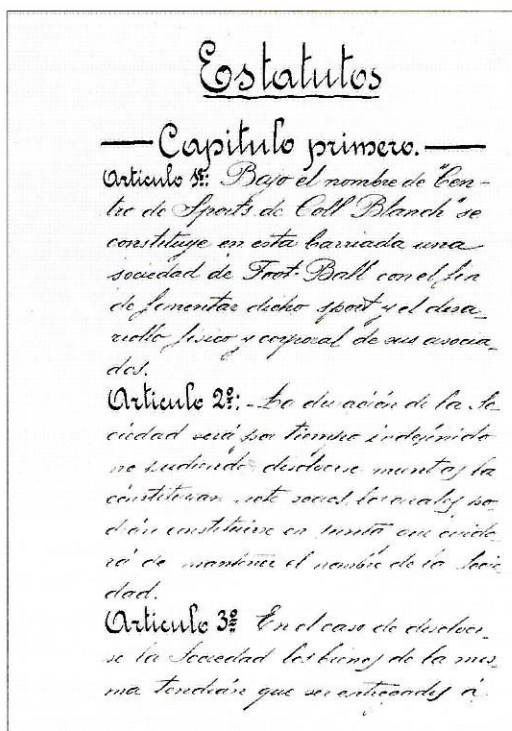
Les primeres societats esportives hospitalenques són dignes filles del seu temps. Indiscutiblement s'inserien al moment que vivia l'esport català, que deixava de mica en mica de pertànyer a les elits per fer-se cada cop més popular en la seva pràctica i, per sobre de tot, en la seva vessant d'espectacle. A més, el model que intenten seguir molts dels nous clubs hospitalencs imitarà el dels grans clubs del moment, que tenien seccions de diferents disciplines esportives a banda del nucli central dedicat al futbol. D'aquesta forma, els estatuts d'aquests primers «cercles» recullen aquesta vocació poliesportiva en algun dels seus articles. Així, l'article primer del Reglament de l'Hospitalet Sporting Club¹³ diu que la societat es dedica «al Sport y en especial el Foot-Ball». Tanmateix, l'article 23 d'aquest reglament diu també que la societat «constará de varias secciones, y en cada una de ellas de sus respectivos equipos, según el número de jugadores que haya inscritos».

El reglament del F C Deportiu Torrasenc¹⁴ també con-sagra, amb els mateixos termes ja que és una còpia adaptada dels de l'Hospitalet, la poliesportivitat de la societat. La Unió Esportiva Eularienc també va tenir aquesta característica. Tot i que els seus estatuts s'han perdut, es conserva, però, la nota que *El Mundo Deportivo* va publicar el 2 de maig de 1922 sobre la seva constitució on, clarament, s'indica que es tracta «de una entidad dedicada a toda clase de deportes». Per acabar, el Centro de Sports de Coll-Blanch, amb uns estatuts¹⁵ força peculiars i contradictoris (escrits amb una impecable grafia gòtica), malgrat que l'article primer diu que l'objectiu de la societat és «fomentar el Foot-Ball», a l'article 18 es permet als socis durant tot l'any «practicar en el campo de juego además del Foot-Ball otros juegos de adletismo» (sic).

Aquestes altres seccions a què es refereixen la majoria d'aquests estatuts són bàsicament d'atletisme i de ciclisme. De fet, per exemple, dos dels primers actes organitzats per la Unió Esportiva Eularienca van ser una cursa de bicicletes i una cursa atlètica infantil. Cal tenir en compte, però, que aquests dos esports tindran un desenvolupament ben diferent: mentre l'atletisme sembla introduir-se a l'Hospitalet des de final dels anys deu com a activitat més aviat marginal dins dels clubs de futbol (no he trobat cap club específic d'atletisme), el ciclisme produirà, a partir de l'any 1920, els propis clubs dedicats només a aquest esport. Així que si bé la primera cursa de bicicletes a l'Hospitalet és la de la festa major de 1910, en posteriors festes majors d'aquella dècada s'organitzaren més curses ciclistes¹⁶, però no serà fins a l'any 1920, que naixerà el primer club ciclista local, la Unió Ciclista Hospitalet¹⁷, i organitzarà la seva primera cursa.

La Unió Ciclista Hospitalet serà creada al 1920, sent el primer club ciclista en la història de l'Hospitalet. Aquest club, però, no va ser legalitzat fins al 3 de desembre de 1930, segons consta al registre d'entitats del Govern Civil de Barcelona i a l'Arxiu Històric de l'Hospitalet. Per què van passar 10 anys és tota una incògnita (podria ser que no se'ls ho exigís fins a aquell moment o bé que el club desaparegués en algun moment a finals dels anys vint i es refundés l'any 1930). D'altres clubs van anar naixent als diferents barris de la ciutat al llarg dels anys, tal i com havia passat al futbol. Així, el 1924 sortirà la Peña Ciclista Coll-Blanch, més tard Club Ciclista Collblanch, amb seu durant molts anys a la plaça Espanyola, 9, estatge de la Societat Coral l'Univers, on també s'allotjaren altres entitats (entre les quals el Club Sportiu Torrensenc, de futbol). El 1926 neix l'Agrupació Ciclista Torrasa i el 1933 sorgirà el Club Ciclista Hospitalet, a la rambla Just Oliveras.

Els clubs ciclistes de l'època seran molt modestos en general, una mica tancats en si mateixos i dependran en part de les aportacions d'alguns personatges amb certa solvència i amants de l'esport. De la composició de les juntes directives que coneixem, es pot deduir

que en un alt percentatge els seus components sempre eren gairebé els mateixos. Esportivament, vehicularan una part de la pràctica del ciclisme federat a l'Hospitalet, sobretot la dels ciclistes més modestos ja que els ciclistes més potents correren per a clubs de Barcelona. L'única excepció serà la Unió Ciclista Hospitalet, que a vegades podrà fitxar ciclistes de cert nom a causa de la presència d'un acabalat amant de l'esport entre els seus associats. Durant la dècada dels vint, els clubs hospitalencs pràcticament es limitaran a organitzar algunes curses durant l'any, sobretot per a la festa major de cada barri i per a algunes dates assenyalades. Durant els anys trenta s'inclourà una pràctica més social del ciclisme, amb campionats interns i excursions turisticogastronomiques amb àpat final inclòs (precursora del cicloturisme) per als seus associats, mentre que, d'altra banda, acolliran també, com hem comentat, els joves amb interès pel vessant més competitiu d'aquest esport.

Però també els clubs futbolístics, nominalment poliesportius, faran les seves incursions en esports com el ciclisme. Així, el dia de Nadal del 1921, la Unió Esportiva Eularienca s'estrenà organitzant una cursa de dues hores a l'americana en la qual van participar

9
CURSA CICLISTA DEL DIA DE NADAL DEL
1921 A SANTA EULÀLIA.
AL'H-AH

onze ciclistes. Malgrat que en aquell moment el club de Santa Eulàlia encara no estava legalitzat, el seu nucli ja estava format. Curiosament, a la premsa va sortir la nota d'una carrera organitzada amb el nom del club, però en la carta de notificació de l'esdeveniment adreçada a les autoritats municipals, qui s'adjudica la iniciativa és una «comissió organitzadora»... La crítica de l'esdeveniment feta pel rotatiu *Actualidad deportiva y teatral de Barcelona*, publicada el dia 31 de desembre, no va ser gaire bona ja que va dir que «la organización fue algo deficiente y el público algo incorrecto al interpretar el paso de los corredores». Malgrat tot, la gent de Santa Eulàlia encara no s'havia acostumat als espectacles esportius...

L'atletisme també va ser un esport amb una certa popularitat en aquells primers anys a l'Hospitalet. La primera «festa atlètica» de què tenim constància es va celebrar el 18 d'agost de 1918, organitzada per l'Hospitalenc coincidint amb la festa major de la vila. A la revista *Atlética* es va anunciar el festival, amb proves bàsicament de fons i velocitat (5.000, 1.500, 400 i 100 m., llançaments i salts). Segons la crònica de *Mar i Terra* del 30 d'agost, «la organització fou dolenta... remarcant-nos una manca completa de coneixement de lo que es l'Atletisme». Al festival participaren almenys equips del Club Natació Barcelona, Reial Club Esportiu Espanyol, CADCI, Societat Sportiva Patrie (entitats molt importants en aquell moment) i del club local. L'únic esportista hospitalenc que s'esmenta a la crònica és un tal Vallhonrat, que aconse-

gueix el segon lloc del salt d'alçada amb impuls després de saltar un metre i mig, cinc centímetres menys que el guanyador...

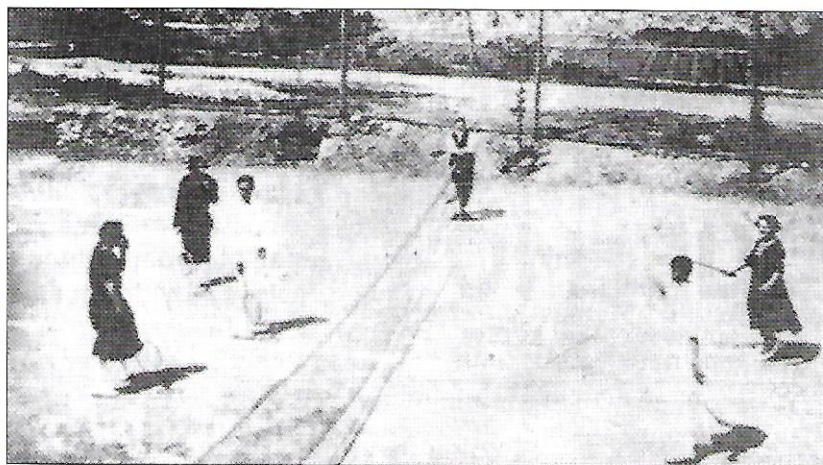
Un altre esport practicat a la ciutat des d'aquests anys era l'excursionisme. En efecte, la fundació del Grup Excursionista Saltadiç data de l'any 1918. Les referències a aquesta data són indirectes ja que surten de la celebració del desè aniversari, l'any 1928, quan el club és una secció del Casino del Centre (d'altres fonts també confirmen aquesta data). El membre de la UEC Jaume Ramon afirma que Saltadiç va ser format «per un grup de joves de l'Hospitalet que en una gran majoria treballaven a Barcelona. El contacte amb l'excursionisme barceloní els esperonava a promocionar el coneixement del seu país entre la joventut de la seva ciutat»¹⁸. L'excursionisme a l'Hospitalet està històricament lligat als sectors més catalanistes de la societat, especialment als anys trenta i, més tard, durant els anys del franquisme. Dels primers anys d'excursionisme no han quedat gaire dades.

Per completar el ventall d'esports que es van practicar a l'Hospitalet fins a l'any 1920, hem de parlar del tir. Molt lligat a l'activitat de caça dels nombrosos caçadors de tota la comarca, sembla que els concursos de tir sovintejaven i que entre els caçadors hospitalencs hi havia certa coordinació. De fet, la caça devia ser una activitat estesa a principi de segle entre els hospitalencs. A la biografia de l'editor hospitalenc Josep Janés (fundador de l'editorial Plaza y Janés), s'explica que el seu pare, que vivia a Collblanc, era soci d'un vedat de caça de la Palma de Cervelló¹⁹. En l'organització d'un concurs benèfic de tir a colom lliure l'any 1920, el programa²⁰ parla d'un segon motiu dels organitzadors, a més del benèfic, a l'hora de portar a terme l'esdeveniment: «donar a conèixer a Hospitalet el magnífic esport cinegètic». No serà, però, fins a l'any 1931 que aparegui la destacada Societat de Caçadors de l'Hospitalet.

Una altra característica important d'aquests primers «cercles esportius» és el seu, teòricament, notable caràcter democràtic. Tot i això, durant els primers anys la dona restarà gairebé exclosa de la pràctica dels

esports que es feien a la ciutat (als estatuts d'aquests clubs no hi ha ni una sola referència a la possibilitat de les dones de practicar algun esport o simplement de ser-ne sòcia). Només en un cas, l'incipient tennis, he trobat dones practicant esport a l'Hospitalet abans del 1930. El tennis, però, serà un esport molt minoritari i de poca durada en aquests anys a la ciutat. Es jugà per primer cop a tennis a l'Hospitalet l'any 1921. Fins i tot es fundà un club, el Lawn Tennis Joventut, però la seva durada devia ser molt minsa. El club va construir una pista en uns terrenys cedits per l'alcalde (molt probablement a títol personal) a la rambla Just Oliveras. La iniciativa, segons una notícia de premsa de l'època, va ser «*de los señores Morgades, Parra, Carbonell, Isern, Comadrán, Ferrer y otros*»²¹ (cognoms que trobarem més endavant vinculats a d'altres projectes esportius). La pista difícilment anava més enllà d'una xarxa i d'unes quantes línies mal marcades, i no estava suficientment ben aplanada, però per a la festa major del Centre, el 14 d'agost de 1921, s'hi van jugar els primers partits. Quants més s'hi van jugar? Ho desconec, perquè no se n'ha trobat cap altra dada més. Com a molt, un comentari posterior, de l'any 1935, diu sobre la pràctica del tennis —dins d'un article de clar to irònic on es fa un repàs de la realitat esportiva d'aquell moment— que «*en alguns anys hi jugaven quatre niñas bien i quatre niños peras, però de cop i volta varen plegar el ram*». Es conserva una fotografia d'aquella pista de tennis, curiosament quan es jugava un partit de parelles mixtes. No està datada, però indubtablement es tracta d'aquella pista. En aquells primers anys, la dona podia practicar, sense que socialment fos mal vist, pocs esports. Pràcticament, només tennis i natació. Pel que fa a la natació, a l'Hospitalet no va existir com a esport abans de la Guerra Civil.

Si exceptuem aquest punt del sexisme de l'incipient esport, però, podríem dir que el funcionament teòric dels clubs hospitalencs estava sòlidament fonamentat en mecanismes democràtics. Així, per exemple, en general els estatuts no feien distincions discriminadores a l'hora de dividir els tipus d'associats. En la majoria de casos es limitaven a crear la figura del soci infantil (menor d'uns quinze anys i que pagava menys), del soci protector (soci normal que pagava per

ajudar o «protegir» el club) i la del soci honorari (aquell que es distingia pels seus bons serveis prestats al club), que com a únic privilegi reconegut als estatuts estava exempt de pagament (com a contrapartida, havia de ser nomenat en junta general). A vegades també es creava la figura del soci esportiu (que practicava algun esport a l'entitat). Fins i tot, amb el pas del temps i amb la crisi econòmica, les categories de socis infantils i honoraris (que pagaven menys o no pagaven) tendien a ser eliminades. Els estatuts també marcaven una renovació rotativa de, com a mínim, la meitat de la junta directiva cada temporada. La majoria de socis podien ser electors (amb petits requisits, com el d'acreditar un mínim de temps de permanència al club). També gran part dels socis podien ser elegits (també amb petites excepcions, per exemple, a l'Hospitalenc, on no podien ser elegits els socis esportius). La junta directiva estava obligada a reunir-se, com a mínim, un cop per setmana o per quinzena segons els casos, i a convocar almenys una vegada a l'any l'assemblea ordinària de socis (fins i tot més sovint, com al Terrasenc, on eren cada sis mesos). A més, els socis disposaven d'un mecanisme per obligar la junta a convocar assemblea extraordinària si així ho desitjava una tercera part. Aquests primers estatuts, si més no en teoria, conformaven una estructura molt democràtica a les societats, i van permetre que les juntes directives es renovessin amb molta facilitat (potser fins i tot excessiva) durant aquells anys.

Ja hem vist com van sorgir els primers clubs esportius de l'Hospitalet, però cal que ens preguntem també

10
PARTIT DE TENNIS DE PARELLES MIXTES A LA
PISTA DEL SOLAR DEL CENTRO CATÓLICO,
PROBABLEMENT EL 1921.
AL'H-AH

11

PROGRAMA DE LA FESTA MAJOR DE SANTA EULÀLIA DEL 1923 ORGANITZAT PER LA UNIÓ HORTÈNSIA I LA UE EULARIÈNCIA.

AL·H-AH

quina funció complien dins de la seva societat. Els moments més especials de la vida social hospitalenca durant les primeres dècades del segle eren, sens dubte, les festes majors dels diferents barris, les festes religioses (com la Setmana Santa o el Nadal) i alguns esdeveniments puntuals (com les cantades de caramelles de les societats corals per Pasqua o les visites de personatges il·lustres, com la de la reina l'any 1927). Els programes d'actes de les festes majors, sens dubte l'acte periòdic més important a nivell popular, eren monòtons. Fins als anys deu, les festes consistien bàsicament en balls, representacions teatrals, misses i més balls. Això no vol dir que no tinguessin èxit. En un poble, segurament s'esperava amb delit el moment de la festa major, i no només la del propi barri sinó també les d'altres barris i fins i tot les dels pobles del costat. Tot i això ja hem vist els dos ingredients que van contribuir de forma molt eficaça a enriquir els programes d'aquelles festes donant-los major consistència, extensió i interès per a la gent: el cinema i les competicions esportives. Com a mínim, ja a l'any 1910 el programa de festa major de l'Hospitalet recull una competició ciclista i funcions de cinematògraf a can Carreté. El futbol no va trigar gaire a incorporar-se als programes de les festes i molt ràpidament es convertí en un dels actes principals. Dins del tarannà poliesportiu de les primeres entitats, la jornada es convertia sovint en un festival atlètic seguit del partit de futbol.

Els clubs esportius, a més, començaren a agafar un protagonisme dins de l'organització de la pròpia festa que fins al moment havia estat reservada a les entitats purament d'esbarjo. Així, per exemple, a Santa Eulàlia l'any 1923 un dels programes de festa major del barri va ser el que organitzaren la Unió Hortènsia (una de les entitats d'esbarjo més importants de Santa Eulàlia) i la Unió Esportiva Eulariència²². Evidentment, aquests últims s'encarregaren de la part esportiva del programa, amb dues jornades futbolístiques compostes de dos partits cadascuna. Per cert que els preus del futbol eren superiors als de la funció de teatre: mentre que la llotja amb sis invitacions per al teatre a l'envelat valia set pessetes, el mateix per al futbol al camp en costava vuit, i mentre l'entrada amb seient per al

teatre valia 75 cèntims, la del futbol costava just el doble. Aquesta col·laboració sembla que va ser força usual aquells anys al barri. L'any 1925 la tornem a trobar al programa que llavors van signar la Unió Hortènsia i el club que va succeir la UE Eulariència, el Foot-ball Club Provenzana²³. Per a aquella edició, el nou club va organitzar un partit de futbol contra l'Hospitalet i una cursa ciclista. Curiosament, la prova ciclista va estar sota la direcció d'algú que segurament sabia més que ells de ciclisme, la Unió Ciclista Bordeta, una entitat amb força relació amb l'Hospitalet tot i que era de Barcelona (fins i tot l'Ajuntament hospitalenc donava premis per a les seves proves). A la Torrassa també es va donar una col·laboració semblant. Es conserva, per exemple, un programa de festes populars²⁴, organitzades durant dos dies de juliol de 1922 per un grup de veïns, segurament integrants de les associacions participants, que consistiren en un partit de futbol entre el Torrensenc i el Club Deportivo Esperanza (de Santa Eulàlia), i en una funció teatral de l'Ateneu Instructiu del barri.

En tot cas, tant de manera conjunta amb d'altres entitats d'esbarjo o tant de manera paral·lela, podem afirmar que les principals societats esportives van participar des de bon començament no només en les festes dels barris sinó en el conjunt dels esdeveniments que anaven conformant la petita història de la ciutat i del país. L'esport sembla que va arrelar ràpidament i eficaçment.

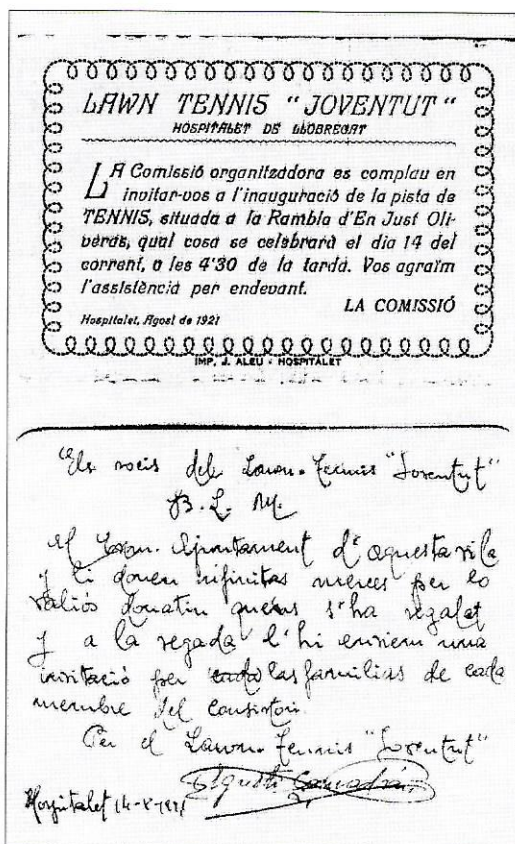
Aquesta ràpida incorporació de l'esport a la quotidianitat i, fins i tot, a la categoria de servei es reflectí de bon començament en molts àmbits de la vida local. Podem citar alguns exemples rellevants de la seva incorporació, com el Gran Concurs de Tir a colom lliure organitzat pels caçadors de la vila «a profit del patronat General de Beneficència» el 24 de maig de 1920; com la festa «beneficospportiva» que va organitzar la Junta de Damas de la Cruz Roja de Hospitalet de Llobregat el 20 de juny de 1920, a benefici dels dispensaris de l'entitat a la ciutat, o la festa atlètica que va organitzar l'Hospitalet el 2 d'octubre de 1921 «en honor i a benefici dels soldats de la nostra haymada Vila que estan defensant la Pàtria en terres del Rif». I

3. El mecànic de bicicletes Joan Gendre i la seva esposa, Manuela Pons, davant de la façana del seu taller. Circa 1925.

l'any 1923, el Centre de Sports de Coll-Blanch, en col·laboració amb una entitat del barri de Sans —La Mariposa Sansense—, també va organitzar una vetllada que en aquest cas sembla que no va tenir caire esportiu ja que es va realitzar al cinema Marte de Collblanc i que es va fer «a beneficio de las familias de las víctimas de la explosión del taller de pirotécnica de la calle Progreso»²⁵.

Sembla doncs que les entitats esportives van ser acceptades i incorporades a la vida local amb força facilitat. També a nivell institucional el reconeixement de la importància d'aquestes entitats va ser efectiu. Així, per exemple, un esborrany de correspondència del secretari de l'Ajuntament de data 28 d'abril de 1921 fa una llista de les persones i les entitats a les quals s'ha de convidar al solemne acte d'entrega del títol de fill adoptiu de la vila al coronel del Dipòsit de Sementals de la Remonta, Emilio de la Cuadra Albiol (un valencià a qui s'atribueix, abans d'arribar a l'Hospitalet al 1918, la creació de la primera fàbrica d'automòbils d'Espanya, Automòviles de la Cuadra). Entre les 14 persones i entitats que s'esmenta al document, hi ha els presidents de la Unió Ciclista i de l'Hospitalenc Sporting Club.

12
ANVERS I REVERS DE LA INVITACIÓ A LES
AUTORITATS PER A LA INAUGURACIÓ DE LA
PISTA DEL LAWN TENNIS JOVENTUT, EL
1921.
AL'H-AH

13

SEGELL D'UNIO CICLISTA HOSPITALET,
UTILITZAT ABANS DE LA GUERRA CIVIL.

AL'H-AH

1.3. ELS PIONERS

El perfil de la majoria dels fundadors dels primers clubs futbolístics a l'Hospitalet és el de persones generalment molt joves, amb professions poc qualificades com maoner, manyà, ferrer, vidrier, jornaler o manobre. La majoria sabien llegir i escriure, si més no els joves de la nova generació, i eren solters. Els primers clubs de futbol tenien una gran diferència respecte als clubs que coneixem avui: eren clubs formats directament i majoritàriament per la gent que volia jugar a futbol, és a dir, eren els propis jugadors els que componien bona part de les juntes directives. El soci més gran, amant del futbol, que sacrifica les seves hores per dirigir el club dels seus colors serà un producte més tardà que apareixerà a mesura que l'esport es vagi consolidant com a espectacle i que les primeres fornades de jugadors abandonin la pràctica activa amb l'edat (amb l'única excepció, potser, de l'Hospitalenc).

Una altra característica ben diferent respecte als clubs actuals és que, llavors, els jugadors començaven a jugar joves, cap als 14 anys (al principi fins i tot al primer equip, perquè no hi havia la diferenciació entre menors i majors de certa edat), però també acabaven de jugar juvenets. Els jugadors que perllongaven la seva vida esportiva més enllà dels 25 anys eren pocs, sobretot als equips dels anys deu i vint. El cicle vital era llavors molt més ràpid que no pas ara, i el treball i el matrimoni arribaven l'un darrera l'altre gairebé sempre entre els 16 i els 23 o 24 anys. Quan un jove futbolista es casava, en la majoria dels casos deixava de jugar regularment a futbol i, amb una mica de sort, passava a engrossir les files dels espectadors.

I això que he explicat dels futbolistes és vàlid gairebé al cent per cent per a la resta de practicants esportius. Els ciclistes afeccionats d'aquells anys, per exemple, recorden les dificultats que tenien per anar a entrenar. Ho havien de fer abans (de matinada) o després d'acabar la feina. I moltes vegades els pares s'oposaven a la pràctica d'un esport que podia lesionar el fill i deixar-lo inútil per a la feina durant uns dies. De fet, aquesta realitat la trobarem durant molts anys i en molts esports.

Dels primers clubs ciclistes no s'ha conservat la composició de les juntes directives, però sí que ha estat així en el cas dels primers clubs de futbol, i l'anàlisi ens en dona algunes dades. Malgrat l'allau d'immigrants que ja s'havia rebut a la ciutat, els llocs de les primeres directives als clubs de futbol van ser ocupats, en gran part, per gent nascuda a l'Hospitalet, a la província de Barcelona o a Catalunya, per aquest ordre, i només és significativa la presència de gent provinent de fora de Catalunya a les primeres directives del Torrassenc.

Al Centre, l'Hospitalenc va ser un cas especial ja que va gaudir del recolzament d'una part de la classe mitjana més o menys benestant. El seu primer president conegut, Marcel·lí Bayer i Bataller, era impressor. Pertanyia a la impremta «Bayer Hermanos y Compañía», amb seu al passeig de Sant Joan de Barcelona. La impremta, que encara avui existeix tot i que amb seu a la ronda de Sant Pere, publica des del 1889 i fins a l'actualitat una revista anomenada *La administració pràctica*. Aquesta revista subministrava als ajuntaments tota la informació legal sobre les noves disposicions que els afectaven i que necessitaven conèixer. Marcel·lí Bayer, un dels germans, va venir a viure a l'Hospitalet l'any 1908, segons que consta al padró d'habitants. Va arribar procedent de Barcelona, on ja havien nascut quatre dels seus fills. Potser va venir per motius empresarials, cercant nous mercats per a la impremta familiar. Marcel·lí Bayer tenia 37 anys el 1917, quan era president de l'Hospitalenc. És més que probable que hagués tingut contacte amb el món del futbol durant els anys en què va viure a Barcelona (entre el 1901 i el 1908). Si més no, la seva impremta havia imprès part d'una col·lecció de llibres de divulgació de tots els esports l'any 1914. La seva família era nombrosa (l'any 1915 tenia 7 fills) i una de les seves filles era professora de piano. Aquestes dades ens permeten pensar que la seva posició social era prou acomodada.

El seu tresorer al club, en Juli Sales Beltran, era un comerciant originari de Sants. El 1917 tenia 29 anys, quatre fills i una persona de 14 anys qualificada al padró com a criat (potser l'ajudava a la botiga). Va

arribar a l'Hospitalet l'any 1909 però no va trencar els seus vincles amb Sants. Li agradava també el ciclisme, ja que l'any 1921 el trobem com a tresorer al Club Ciclista Sants i l'any següent seria un dels fundadors de la Unió Esportiva de Sants, macroclub que va aplegar llavors les principals entitats d'aquell barri, que va originar un equip de futbol de primer ordre en aquell moment i que va aglutinar la secció ciclista que organitzava ja les primeres edicions de la Volta Ciclista a Catalunya. Juli Sales seria vocal d'aquella primera junta fundadora de la Unió Esportiva de Sants.

A Marcel·lí Bayer el va substituir com a president de l'Hospitalenc l'any 1917, en la primera junta «oficial» sortida de la inscripció de l'entitat al registre civil, en Ramon Prats Sanfeliu. Aquest curiós personatge era germà del secretari de l'ajuntament, Josep Prats, persona sempre influent en la vida ciutadana. Mai sabem si la influència de Josep és la que va permetre a Ramon aconseguir la representació a l'Hospitalet de la «Compañía Barcelonesa de Electricidad». Segons deia la seva publicitat, ell va ser l'encarregat de l'incipient enllumenat elèctric públic, tant de la seva instal·lació com de la seva conservació. A més, instal·lava dinamos, motors i tenia dipòsit de bombetes. Malgrat que als 45 anys tenia en les seves mans un negoci d'enorme futur (portar tota l'electricitat a l'Hospitalet!), l'Anton Martí Valls, un dels pocs jugadors que resten vius d'aquella època i que el va conèixer, em va explicar que de diners no en tenia gaire. Com a anècdota per confirmar-ho em va relatar que d'ell «*deien, que jo no ho havia sentit, que el seu article primer quan va ser president: en pau amb tothom..., com que no havia pagat a ningú tots els deutes...*»²⁶. Malgrat aquest testimoni, tampoc la seva situació econòmica devia ser preocupant... Segons em continuà explicant Anton Martí (gràcies a la seva prodigiosa memòria als 90 anys complerts), en Ramon Prats tenia «*la carrera de pilot de barcos, fins i tot de gran se n'havia fet un o dos, que després se'ls venia*». Malgrat el possible títol, sembla que mai no va exercir la professió, segons en Martí, perquè «*el seu primer o segon vaixell es va enfonsar i va dir que hi havia massa aigua al mar...*». Marcel·lí Bayer i Ramon Prats sembla que es coneixien molt abans del 1917 ja que alguns impresos comer-

cials de Prats, trobats entre la correspondència municipal de l'any 1910 que es conserva a l'Arxiu Històric de l'Hospitalet, van ser impresos pel primer.

El seu secretari va ser Joan Massagué Prats, que en aquell moment era un jove de tot just 20 anys. La resta de la primera junta oficial de l'Hospitalenc la completaven Desiderio Prats Olivet, com a vicepresident; Miquel Xartó Rius, com a vicesecretari; Josep Riera Guiu, com a comptador, i els vocals Joaquim Navarro, Ferran Bordera, Blas Guillén, Josep Carbonell i Lluís Arumí.

La presència de Marcel·lí Bayer i Ramon Prats a les primeres directives que es coneixen de l'Hospitalenc semblen inaugurar una tradició de personatges mínimament benestants dins de les juntes, al costat de gent molt més jove i sense tants recursos propis (bo i que de vegades pertanyien també a famílies acomodades). Aquesta tònica, però, sembla correspondre més a un model dels equips del barri del Centre i d'algun de Santa Eulàlia que no pas general per a tota la ciutat. La causa d'aquest recolzament de certs elements mínimament benestants als equips de futbol segurament va anar derivant des d'un interès inicial per l'esport i el futbol fins a una forma de prestigi per a qui dirigia el club, sense que l'un no exclogués l'altre en cap cas. A més, al Centre, la relació Ajuntament-Vila-equip era molt estreta, sobretot al principi i en el cas del futbol. Des del primer moment, l'equip futbolístic que havia de representar l'Hospitalet havia de ser el del barri del Centre. Aquesta afirmació, evidentment, no es plasmava en cap edicte municipal ni normativa del club, sinó en el pensament de la gent. D'entrada, el significat del nom del club, Hospitalenc Sport Club, ens diu precisament això: club d'esport representatiu de la gent de l'Hospitalet. Abans de la Guerra Civil, el nom de la ciutat només va ser utilitzat fora del barri del Centre per un equip de futbol, l'Atlètic Club Hospitalet, de Santa Eulàlia (1927), que el va substituir pel d'Atlètic Club Eularienc poc després, fins i tot aprofitant el mateix escut (modificant únicament, de manera fins i tot barroera, l'hac d'Hospitalet i convertint-la en l'E d'Eularienc). D'altra banda, la identificació amb l'ajuntament (màxim exponent oficial de la

14
SEGELL DEL SC HOSPITALENC UTILITZAT
ENTRE EL 1917 I EL 1928. EL DE
L'AJUNTAMENT ERA MOLT SIMILAR.
AL·H-AH

vida de la vila) va arribar fins al punt que el segell de l'Hospitalenc era pràcticament igual al del propi ajuntament (un doble oval amb dues branques de llozer entrelaçades amb el nom de la institució dins dels dos cercles ovalats), amb l'única diferència del nom d'Ajuntament de l'Hospitalet pel d'Sport Club Hospitalenc. També l'escassa premsa local de l'època va donar gairebé sempre aquest rol als equips importants sorgits al barri del Centre, tant a l'Hospitalenc com al que el va seguir després de la seva dissolució l'any 1928, la Unió Esportiva Hospitalet. També en el cas del ciclisme s'observa aquesta tendència, per exemple, en el tema dels noms: només els clubs del Centre portaran el nom de la ciutat. Malgrat tot, aquesta col·laboració entre una part de la societat benestant i els clubs serà força irregular a partir del 1928, com a prova tenim la desaparició de l'Hospitalenc.

Pel que fa al fundador de la UE Eularienca, el primer club de futbol del barri de Santa Eulàlia, permetint-me que en reservi les dades per a un apartat posterior. Ara només els en diré el nom i l'edat: Joan Costa Cots, un jove nascut el 1896 que, per tant, tenia uns 25 anys en el moment en què es va fundar el club. Del fundador del Torrasenc no tinc la total certesa, però és molt possible que fos en Marcos Máñes Carcelero (o Máñez, segons consta al Padró Municipal de l'any 1920). Una nota publicada a *El Mundo Deportivo* el 10 de juliol de 1923 parla d'ell en aquests termes. Si més no, va actuar durant aquells anys com a benefactor del club i del futbol al barri. Així, en aquesta informació que he esmentat abans, organitzava un gran torneig de set jornades per als infants al camp del Torrasenc; i, en un programa de mà que es conserva a l'Arxiu Històric de l'Hospitalet, feia donació d'una copa de plata per disputar-la en un partit de futbol d'unes festes populars de l'any 1922 a la Torrassa. Tot i això, Marcos Máñes, segons el Padró de l'any 1920, era un manobre de 21 anys provinent de Barcelona (la seva mare — vídua — era originària, però, de Terol). Després de la guerra, ell o un fill seu van ser membres de la directiva d'un club de Collblanc.

Per acabar, els fundadors del Centre d'Esports de Collblanc van ser també força interessants. El primer

president va ser Antoni Pons Vila, que havia de ser germà d'una de les persones més adinerades de la vila, Joan Pons Vila, que en un llistat dels majors contribuents de l'Hospitalet del 1931²⁷ figura a la posició 23 amb un pagament de 847,70 pessetes (432 de contribució industrial i 415,70 de contribució urbana). Entre la directiva, figuren familiars del poeta, escriptor i periodista Josep Janés i Olivé. En concret, com a vice-secretari hi trobem Àngel Janés Olivé, germà de l'anterior, i com a vicepresident, Àngel Janés Pagès, cosí dels anteriors.

Pel que fa als jugadors de futbol, la seva localització ha estat encara més complicada que la dels directius, ja que l'única referència escrita que en queda són les alineacions que apareixien a la premsa, i allà només surt un cognom, el nom o, de vegades, només un motiu. Amb aquestes escasses dades i diversos testimonis vius, he pogut malgrat tot esbrinar qui eren alguns d'aquells pioners del futbol a l'Hospitalet. Els primers jugadors de l'Hospitalenc eren, segons els testimonis d'Anton Martí, «una colla de perduts la gran majoria». El senyor Martí Valls, que va jugar al quart equip de l'Hospitalenc entre els anys 1918 i 1922 aproximadament, fa referència més a la seva solvència que no pas a un judici total de les persones. Així, quan matisa aquestes paraules, ens trobem amb una mica de tot.

Un dels primers jugadors de l'Hospitalenc va ser l'Antoni Roca. La primera referència d'ell al primer equip la trobem ja a la temporada 1918-19. Sembla que era un jugador de molta voluntat. I ja havia de tenir-la! Si més no fora del camp, ja que era forner i, els diumenges, quan l'equip jugava fora (a Cornellà o així), ell anava caminant després de la feina des de Sants fins al camp... i sembla que feia grans partits. No era un gran jugador, però la seva força i voluntat feien d'ell un element valuós: una vegada, segons em van explicar, va marcar quatre gols en quatre minuts, temps de centrar i marcar... Va arribar a jugar a l'Hospitalenc fins a la temporada 26-27, pràcticament va viure quasi tota la història del club. Un personatge força curiós de la primera etapa de l'Hospitalenc era el seu porter Crehuet. Sembla que era un autèntic teme-

rari. En aquells temps es podia carregar el porter sense gaire problemes, no com ara, i sembla que en Crehuet es defensava prou bé. Una crònica esportiva de *Futbol*, datada el 5 de juliol de 1921, que detalla un partit contra el reserva del F. C. Internacional, parla d'ell en aquests termes: «Recomendamos al amigo Creuet, portero del Hospitalenc, que tome antes de salir al campo, una taza de tila, porque su nerviosidad es causa muchas veces que se ensucien los partidos como ocurrió en éste». Sembla que el porter, aquesta vegada, va seguir el consell, ja que la setmana següent el cronista l'enaltia com al millor dels jugadors al partit Santfeliuenc-Hospitalenc, amb aquestes paraules: «El mejor de los 22 jugadores fue Creuet, el portero del Hospitalenc, siendo felicitado por los mismos jugadores contrarios por su corrección y limpieza durante todo el partido». I fins i tot, el «periodista» (segurament una persona molt vinculada al club) es permetia aconsellar així el jugador: «Este es el camino a seguir, Creuet, así se juega y así se ganan aplausos». Sembla, però, que no sempre era felicitat per als contraris. Una vegada a Sant Boi, segons que recorda l'Anton Martí, no va sortir gaire ben parat ja que li volien aixafar el cap amb una pedra! Va jugar a l'Hospitalenc dues o tres temporades entre els anys 1919 i 1922.

Altres personatges força interessants històricament van ser els germans Frangioni, de pares italians. Enrique, Gustavo, Adolfo i, per descomptat, Ítalo van arribar a Espanya al final del segle passat (entre 1891 i 1899). Almenys un, Enrique, havia nascut a Itàlia. Segurament que tres van seguir la professió del pare, que era marbrista. Després em vaig assabentar del seu lloc d'origen concret: van venir des de Carrara, una reconeguda terra de marbre i marbristes on ja l'artista del Renaixement italià Miquel Àngel es proveïa, al segle XVI, de marbre per a les seves escultures... La família, des d'Itàlia, va emigrar primer a Cornellà, des d'on es traslladà a l'Hospitalet l'any 1912. Poc abans, l'any 1910, havia nascut una nena, Anna, i ja a Santa Eulàlia va néixer la Concepció. Entre el 1914 i el 1924, la mare, Omega Donati Mengue, va quedar vídua. Un dels germans, probablement Gustavo, va jugar amb l'Hospitalenc entre els anys 1919 i 1921. Després, tots

quatre van jugar a la Unió Esportiva Eularienca, al primer o al segon equip. Fins i tot Gustavo va ser membre de la junta directiva fundadora del primer club de Santa Eulàlia, l'any 1922, com a tresorer, i Enrique ho va ser l'any 1924 com a vocal, una vegada ja s'havia retirat com a jugador. Sembla que tenien el taller al barri de Sant Josep i vivien al carrer Santa Eulàlia. Segons el testimoni d'un nét d'Ítalo, pares i fills van sortejar els fronts i les mobilitzacions de dues guerres mundials i d'una guerra civil perquè van mantenir la doble nacionalitat. Això els va permetre adoptar l'una o l'altra segons que convingués. La història d'aquesta família és un dels molts exemples del que va succeir a molta gent d'aquest país abans i després de la Guerra Civil espanyola. Ítalo es va casar pels volts de l'any 1922 i va tornar a viure a Cornellà. Allà també va jugar amb l'equip local. L'Enrique i l'Adolfo eren més aviat d'esquerres, van tenir problemes després de la guerra civil i van haver d'exiliar-se. El primer va anar a Brasil i el segon a Veneçuela. Pel que fa a Gustavo, també va marxar de l'Hospitalet, però molt més a prop, a Barcelona on va muntar una pastisseria a l'avinguda Mistral. Només Ítalo, a Cornellà, va mantenir després de la guerra el negoci familiar del marbre. Molts anys després, curiosament, el seu nét ha instal·lat el seu negoci de loteries al mercat de Santa Eulàlia, abans de conèixer els vincles esportius dels seus avantpassats amb aquest barri...²⁸

15
EQUIP DEL SC HOSPITALENC,
POSSIBLEMENT DEL 1916 O 1917,
AL CAMP DE LA FONTETA.
AL'H-AH

Els pioners més destacats del ciclisme a l'Hospitalet molt probablement van ser Joan Salvador Aliart i Joan Pañella Torres. Joan Salvador²⁹ va néixer a Sants el 17 de maig de 1901, tot i que la seva família es va traslladar a Santa Eulàlia el 1902. Les primeres dades que hem trobat d'ell com a ciclista federat són del 1920, encara que es conserva una foto seva amb la seva bicicleta de curses de quan tenia 16 anys (1917). Es conserva també la seva llicència federativa de l'any 1920, amb el número 71 i la categoria d'aspirant. Aquell primer any guanyà les dues primeres curses organitzades per Unió Ciclista Hospitalet; quedà en segona posició del campionat de Sants en les categories de corredors novells i de tercera, i fou cinquè a la copa Gazelle organitzada pel Grupo Deportivo CVR a Badalona. Els seus millors anys van ser fins al 1925. Va arribar a la segona categoria i va practicar tant la modalitat en ruta com la de pista. Entre el 1926 i el 1930, malgrat que es conserven les seves llicències federatives, no he trobat cap rastre seu a la premsa. L'any 1930, però, es voldrà acomiadar participant a la Volta a Catalunya, on farà un paper bastant discret. La seva figura, però, afegeix a aquest valor de ser un dels pioners de la pràctica del ciclisme esportiu a la ciutat, una característica molt més dilatada en el temps: ser durant molts anys de la seva vida directiu dels clubs ciclistes de la ciutat. Durant la dècada dels trenta va estar a moltes de les juntes d'Unió Ciclista Hospitalet,

fins i tot com a president. Després de la guerra, refundarà el club i, més endavant, seguirà vinculat a d'altres entitats ciclistes fins pràcticament a la seva mort, l'any 1981. Curiosament, crec que la seva llicència no va ser mai d'un club de la ciutat.

Joan Pañella va néixer l'any 1896 a l'Hospitalet. De jove va ser, juntament amb el seu germà, amant de l'esport. Ell havia practicat la boxa i sobretot el ciclisme a nivell comarcal, mentre que el seu germà, a més d'aquesta afeció al ciclisme, també practicà la natació. Joan Pañella segurament practicava el ciclisme quan tenia uns setze anys ja que se'n conserva una fotografia al costat del seu germà que correspon a aquesta edat, és a dir, pels volts del 1912. Es conserven algunes de les copes que va guanyar al final dels anys deu i principi dels vint, els anys de les curses en les quals va participar i que han quedat també reflectides als periòdics. Joan Pañella va ser un pagès amb recursos i amant de l'esport, president també de l'Hospitalenc Sport Club (futbol) entre el 1921 i el 1924 (possiblement havia ocupat ja abans altres llocs a la directiva). Després, va estar vinculat a Unió Ciclista Hospitalet, però malgrat que alguns testimonis el situen al capdavant de la direcció del club, no he trobat cap prova que hi fos de manera oficial. Tot i això, és segur que durant els anys trenta va ser el mecenes de la Unió Ciclista. Molts ciclistes d'aquells anys el recorden bé. Ramon Jiménez, corredor del club entre el 1934 i el 1936, ho descriu així:

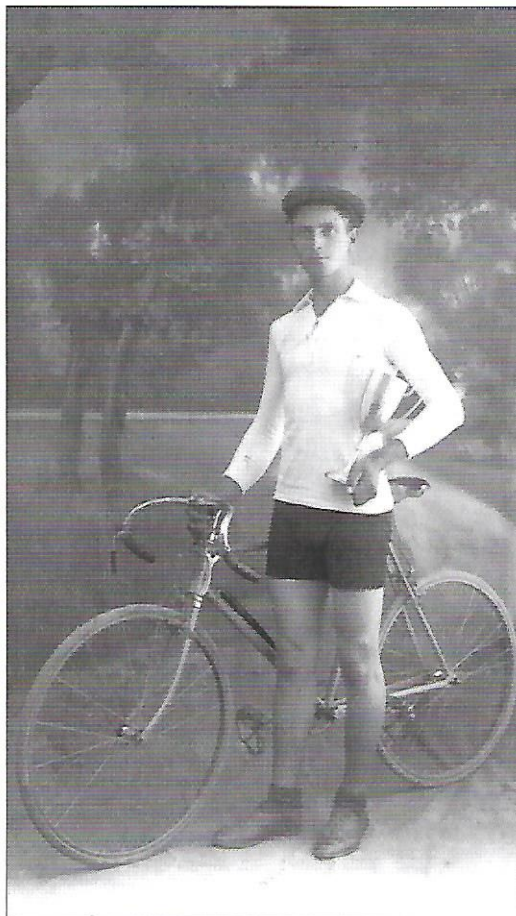
«...Si t'interessava alguna cosa de la bicicleta o si es feia alguna carrera t'ajuntaves amb els companys per dir a quin puesto anem, aquesta, aquella o l'altre i coses així. (...) En Pañella venia i s'estava allà, mirava quan arribaves a la meta i de vegades et donava alguna cosa per menjar»³⁰.

Sembla que fins i tot pagava les despeses del corredor perquè pogués anar a disputar curses com la Volta (Ramon Jiménez recorda que li va oferir de pagar-li les despeses perquè anés a disputar la Volta a Catalunya). Joan Pañella també va ser, segurament, qui va pagar alguns corredors de fora de la ciutat perquè correguessin amb Unió Ciclista ja abans de la guerra. De malau-

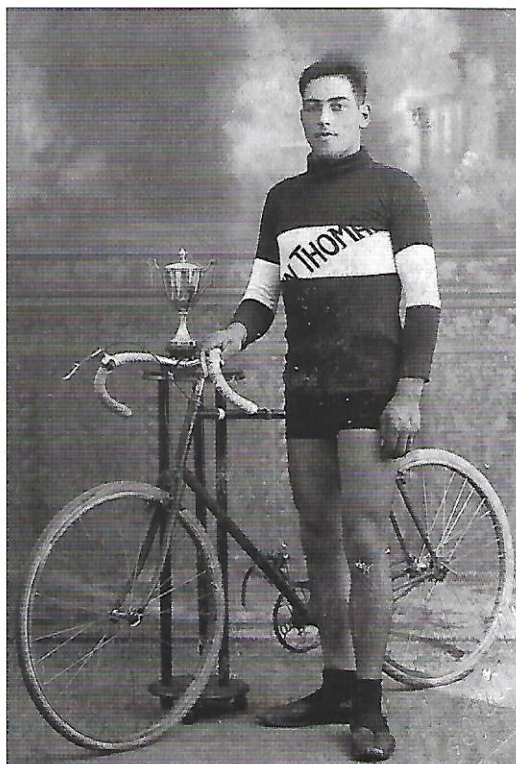
rada vida personal (va perdre la seva dona després d'un part, dos fills per apendicitis i el seu millor amic —casat amb la seva cunyada— durant una epidèmia de grip l'any 1918), tenia una personalitat molt peculiar i era bastant presumit en el vestir. Es va dedicar a l'explotació agrícola de les seves terres i a l'exportació de les verdures de la Marina. Durant la Guerra Civil va ser perseguit i va haver de fugir a San Sebastián, d'on tornarà cap a principi dels quaranta. Una de les seves filles, la Maria Pañella, es casaria més tard amb un ciclista important, Jordi Clarós, que després de la guerra correria pel reconstituït UC Hospitalet, que de la mà de Joan Salvador i Joan Pañella, entre d'altres, ressorgiria durant uns anys.³¹

Hi ha també un altre hospitalenc que practicà el ciclisme com a federat a la ciutat en aquests primers anys. Es tracta de Gaspar Elvira. Aquest esportista, del qual tinc molt poques dades, ens apareix en una cursa organitzada al setembre de 1920 per UC Hospitalet, on va quedar segon. El seu rastre, després d'algunes anotacions no especialment destacades, es perd l'any 1925.

Un altre pioner brillant d'aquests anys vint va ser Eduardo Ratera. Amb un historial relativament important per a la seva categoria (tercera), el seu rastre el trobem l'any 1924, quan obté la llicència número 22 de tercera categoria de la Unión Velocipédica Española, figurant inscrit com de l'Hospitalet. En aquell any guanya la copa Magdalena-Teixidó per a novells, a Barcelona, i queda entre els nou primers en sis curses més, alguna de les quals amb més de 100 participants. El 1925 guanya la copa Antón per a novells, sobre 43 quilòmetres, una altra cursa organitzada per UC Bordeta sobre 100 quilòmetres i amb 56 participants novells i de tercera categories, i és segon en tres curses més, entre les quals, una de disputada a les Franqueses en la qual entrà per darrera d'un ciclista poc conegut aleshores, que estava començant a fer la seva història, Mariano Cañardó. L'any 1926 apareix inscrit a l'UVE com de Barcelona (potser es va traslladar?) i apareix inscrit a diverses curses pel FC Barcelona. Aquest any participa a la Volta Ciclista a Catalunya, però no acaba la cursa. La temporada

17
JOAN PAÑELLA AMB LA COPA DE CAMPIÓ DE LA CURSA DE FESTA MAJOR DEL CENTRE DE 1918.
MP

18
MIQUEL ÀLADELL, EL PRIMER HOSPITALENC QUE VA PARTICIPAR A LA VOLTA CICLISTA A CATALUNYA, EL 1925.
MC

també és acceptable. I l'any 1927, en què figura com de segona categoria, se'n perd el rastre.

També cal destacar Miquel Auladell, una altra de les primeres llicències expedides per a ciclistes de l'Hospitalet. El trobem per primer cop l'any 1925, amb la llicència número 194 de tercera categoria, i datada a l'Hospitalet. Aquesta temporada guanya un parell de curses a la seva ciutat i aconsegueix bones classificacions a quatre o cinc curses més. Aquell mateix any 1925 apareix després com a ciclista de la Unió Sportiva Sans, però amb llicència de l'Hospitalet. El 6 de març és setè a la general del gran premi de la Unión Velocipédica Española, i primer de la tercera categoria: els premis són 50 pessetes durant la cursa, 100 més per ser el primer classificat de la tercera categoria i la copa Perfumes Astra. Aquell any també guanyarà una cursa a Mataró sobre 70 quilòmetres organitzada per l'SC Mataroní amb 42 rivals. També es classificarà entre els deu primers en set curses més durant aquell any i participarà a la Volta a Catalunya, on acabarà la cursa en vint-i-cinquena posició dels 31 ciclistes que arriben fins al final. L'any 1926 torna a participar a la Volta. Segueix inscrit com de l'Hospitalet, però aviat en perdem el rastre.

A partir de l'any 1925 els ciclistes de l'Hospitalet són una mica més abundants. D'aquella dècada, he trobat un tal Figueres (1922), Josep Domènech (1924-1926), Josep Basaguñas (1925), Josep Esteban (1925), Ramon Juan (UC Hospitalet, 1925), Antoni Parera (UC Hospitalet, 1925), Ramon Plaza (UC Hospitalet, 1925), Francesc Punsada (UC Hospitalet, 1925), C. Herrero (AC Torrasa, 1926), Pere Reig (AC Torrasa, 1926-1927), Gerard Sorribas (AC Torrasa, 1927), Ramon Llagostera (AC Torrasa, 1927), Miquel Santafé (AC Torrasa, 1927), Ramon Martret (AC Torrasa, 1927-1929), Joan Borrull (AC Torrasa, 1927-1929) i Joan Barrabeix (AC Torrasa, 1927-1929).³²

Dels representants de les juntes dels clubs ciclistes durant aquests anys, tenim pocs noms. De fet, només he trobat alguns dels noms dels primers directius d'Unió Ciclista l'Hospitalet, de principi dels anys vint. És gairebé segur, però, que el primer president del club

va ser en Joan Torres. Ja en una notícia del *Boletín de la UVE* d'agost de 1921 trobem explícitament el seu nom lligat a la presidència. Torres, després de la guerra, tornaria a presidir el club, i segons notícies periòdiques d'aquella època, n'hauria estat el fundador. En aquells anys quaranta era un petit industrial amb un taller de maquinària³³. De fet, ja el tenia abans de la guerra. També l'any 1920 un tal senyor Boix va representar Unió Ciclista en un homenatge a un periodista, però no en figura el càrrec. I Joan Piera era el secretari del club l'any 1923, segons que consta en una carta que va signar demanant permís i la cessió d'un premi per a la cursa de festa major d'aquell any³⁴.

Aquests van ser alguns dels primers protagonistes de l'esport en aquesta ciutat. Al llarg d'aquest llibre ens anirem trobant amb molts més.

1.4. EL PAPER DE LA PREMSA

La premsa escrita va jugar un paper importantíssim en el desenvolupament de l'esport a Catalunya. Tal com expliquen molt encertadament Xavier Pujadas i Carles Santacana a la seva història de la premsa esportiva a Catalunya³⁵, l'aparició a final del segle passat d'alguns butlletins interns de diverses entitats esportives catalanes va ser un primer pas cap a la difusió majoritària de l'esport, un pas al qual seguiria la incorporació de notícies esportives a les planes dels diaris d'informació general gràcies sobretot a alguns personatges especials. Aquests personatges eren individus que acostumaven a ser a la vegada practicants de més d'un esport, directius d'entitats i promotors de revistes especialitzades. Van passar a la història de l'esport català vinculats no només al seu paper dins dels terrenys de joc sinó també per aquesta faceta de primers divulgadors del fet esportiu a la premsa general. Entre d'altres podem citar Narcís Masferrer a *La Vanguardia*; Josep Maria Co de Triola, que escrivia amb el motiu de «Passavolant», o Josep Elias i Juncosa, que escrivia amb el de «Corredisses» a *La Veu de Catalunya*... El tercer pas va ser l'aparició de revistes i periòdics especialitzats en l'esport. A l'inici moltes d'aquestes capçaleres estaven vinculades al ciclisme i l'excursionisme, però ben aviat sortiran els periòdics d'informació esportiva general, com *Los Deportes* (1897), de periodicitat quinzenal (aquesta és la publicació on va aparèixer la crida de Joan Gamper buscant persones que volguessin jugar a futbol, que va donar lloc a la formació del Futbol Club Barcelona). Moltes vegades es tractava de publicacions efímeres, amb molt poc temps de vida, i que se succeïen les unes a les altres. En aquest sentit, l'aparició d'*El Mundo Deportivo* l'any 1906 va significar l'existència d'una publicació estable que amb el decurs dels anys va convertir-se en diari (1928) i que ha arribat fins als nostres dies.

L'aparició d'*El Mundo Deportivo*, segons Santacana i Pujadas, es va produir al moment just i va significar un impuls importantíssim per a l'esport, que en aquells moments necessitava ampliar les seves barreres naturals i arribar a més gent. A més, el periòdic va tenir un

paper molt actiu: va afavorir des de les seves planes el debat sobre el lloc i el significat que tenia l'esport en la societat d'aquell moment (no només a Catalunya sinó també a la resta d'Europa), i va participar activament en el procés de conformació de les estructures esportives i de les seves relacions amb les institucions, tot prenent posició en els conflictes que es produïen i impulsant les peticions que el món esportiu feia a les autoritats, amb unes campanyes de premsa ben definides.

A l'Hospitalet, el paper de la premsa en l'esport s'ha d'analitzar des d'una doble perspectiva: el de la premsa local i el de la premsa de Barcelona. En general, però, podem avançar que la premsa local no va existir com a tal pràcticament fins al final dels vint i, per tant, les notícies de l'esport local i general arribaren de bon començament a través de la premsa barcelonina. El primer rotatiu hospitalenc d'informació general on es va fer informació esportiva va ser *La Crònica*, l'any 1925, però només va editar cinc números. És evident, doncs, que la premsa local no va tenir cap impacte a l'hora de difondre la novetat de l'esport ja que, simplement, o no existia o no se'n va fer cap ressò. Així doncs,

19

EL CAPITÀ DE L'HOSPITALET, LÓPEZ (LILI), EL 1925, A LA PORTADA DEL PERIÒDIC LOCAL *LA CRÒNICA*.
AL'H-AH

L'ESPILL

Un canvi el dècimo Patró del Centre Catòlic ha signat la fi per la S. C. Insidència de Barcelona.

...
 És el primer partit de campionat de primera categoria, jugat al camp contrari entre el Junior i els Joves C. ha donat el següent resultat: Joves Cristians, 24—Junior, 19.

Demà el Junior ha de jugar en el seu camp contra l'Espanyol, partit que es esperarà amb força interès car serà el primer que li veuram, en el seu camp, jugant a la primera categoria.

...
 Els partits jugats el diumenge, dia 3, entre el Junior i el Cornellà, guanyaren els de l'equip segon i varen perdre els del primer.

...
 A la barriada de Santa Eulàlia se ha constituït un nou Club de futbol. Fusta per nom Club Deportivo Royal K&F i el seu estatge social està instal·lat al carrer de l'Apostadora, cançomada al carrer de la Independència.

...
 El diumenge passat, el primer equip del Jovenitat va jugar amb el Terrassenc, venent aquest per 2 a 1.

L'equip infantil del Jovenitat va enguatar a un punt amb el Poble sec.

Ambedos partits varen resultar molt llits i es de sospita palament el que cada dia els Joves Impulsors del Jovenitat demostren estar més en forma.

...
 En el primer partit de Campionat de Catalunya de la primera categoria de bàsquet, jugat entre els equips de la U. C. de Joves i el Junior d'aquesta població en el camp del primer, va vèncer el club de Joves per 21 a 19, devent remarcar que poca moments abans d'acabar-se el partit, el Junior portava avantatge.

AVIS

Per cemes contràries a la nostra voluntat, haurem d'ajornar el partit de futbol que teníem en el número passat. L'ajornament ha estat acordat per a poder donar al festival un millor esplendor i poder comptar amb la col·laboració de destacats elements esportius que ens han promès la seva cooperació.

Se'venien agraïent moltes d'atès als que puguen haver interpretat d'altre manera aquest ajornament.

ARQUES SOLER
 A més del BLOC MASSIS
 AMB BUNDIAT (patentat)
 S'ha venut a tota Espanya i a l'estranger.
 L'única manera de comprar-lo és a través de la nostra oficina.

Xampany Lavernoy
 Representant i distribuïdor a l'Hospitalet
PERE TORT
 Lauroa Mena, 54. Telèfon 74.

IMPREMTA JOSEP SANROMA
 Treballa agraït per a comers i indústria. Patrocinador i col·laborador de tots els esports.
 Lauroa Mena, 1. Hospitalet

Equip de l'Alcides Baquerà fent una foto amb el primer equip de bàsquet de la primera categoria després d'una brillant victòria en el primer de campionat.

L'ESPILL organitzarà enguany la proclamació de la senyoreta que representant la nostra ciutat haurà de concórrer al concurs per a l'elecció de la Follia de Catalunya.

Prequem a les entitats que vulguin participar en aquest concurs, a adreçar a aquesta redacció, on se'ls facilitarà totes les dades per a llur coneix.

pre de partits jugats fora de casa, en llocs on aquest rotatiu tenia cronistes. *El Mundo Deportivo* tenia corresponsals a molts indrets de Catalunya, però els col·laboradors eren en aquell temps persones que habitualment formaven part de les entitats esportives i enviaven regularment informacions de les seves activitats. Fins al 1923 no va haver-hi corresponsals d'*El Mundo Deportivo* entre les entitats de la ciutat. Abans, com a molt, s'havien enviat notes des de les pròpies directives anunciant pròxims esdeveniments, com és el cas de curses (per afavorir així les inscripcions). Sí que sembla, però, que va existir un corresponsal de l'Hospitalet més o menys fix a *Futbol* l'any 1920. Aquella temporada l'Hospitalenc va arrasar al campionat comarcal i potser això va animar aquest rotatiu a buscar algú que informés dels partits d'aquest club. D'aquest corresponsal només he trobat una crònica que fos signada, i és la que es va publicar el 20 de juliol d'aquell any firmada amb el motiu «Phoebus». L'any següent, la firma de les ressenyes de *Futbol* fetes des de l'Hospitalet canvia i el seu autor signarà com «Laurent», tot i que moltes vegades apareix «Saurents» (segurament per confusió d'algú a la redacció). «Laurent» va passar un any després, el 1922, a *La jornada deportiva* on, fins i tot, feia cròniques de partits jugats fora de l'Hospitalet. En aquest rotatiu també trobem la firma de «Costa» a les ressenyes dels partits de l'Eularienc. Costa és el cognom de Joan Costa Cots, funcionari municipal i primer president del club de Santa Eulàlia. En Costa serà també el corresponsal del club UE Eularienca a *El Mundo Deportivo*. La identitat de «Laurents» és un misteri, tot i que es pot sospitar que es tractava d'algun directiu de l'Hospitalenc.

segurament les notícies d'esports van arribar ràpidament a l'Hospitalet a través dels diaris barcelonins, simplement per la proximitat geogràfica. Malgrat això, la societat hospitalenca no es va organitzar seriosament per practicar l'esport fins a la meitat de la segona dècada del segle xx (com ja hem vist abans), i les referències de les seves activitats a aquesta premsa barcelonina són molt escasses fins a l'any 1920. A partir d'aquest any, però, l'atenció de la premsa cap a l'esport hospitalenc creixerà de forma paral·lela al seu avenç.

No podem descartar que hi hagi alguna notícia esportiva publicada abans del 1918 (per exemple, de la cursa ciclista del 1910) malgrat que jo no l'he trobada. En tot cas, les notícies sobre l'esport de l'Hospitalet abans del 1920 són molt escasses. La primera nota que he trobat relativa a un club de la nostra ciutat és la que va aparèixer a *El Mundo Deportivo*, a l'edició del 4 de juny de 1918, que dona notícia d'un parell de partits de futbol jugats entre l'Hospitalenc i el Samboià. Aquell any, l'Hospitalenc ja jugava un campionat de cert relleu, però les informacions en què surt són sem-

mentat rotatiu *La Crònica* de 1925, i va col·laborar en algun dels projectes de premsa que van veure la llum a la ciutat durant els anys trenta, fins que el 1934 ell mateix va fundar *L'Espill*. Aquest va ser un periòdic quinzenal no lligat a cap partit polític i una de les capçaleres locals que més importància va donar a l'esport dins del contingut de les seves planes. A la dècada dels trenta, Costa va ser corresponsal d'*El Diluvio* i *La Vañguardia*, on sempre repassava, com d'altres diaris de l'època, l'actualitat general hospitalenca en breus ressenyes en les quals habitualment deixava espai per a l'apunt esportiu. Joan Costa i Cots es va convertir així en un dels que jo anomenaria «homes complerts» de l'esport local que van anar passant durant la seva vida per algunes de les fases d'esportista, directiu, cronista i fins i tot editor de premsa, tal i com succeïa amb els grans personatges de l'esport a Barcelona. El 1936, en Costa va presidir l'Associació de Periodistes de l'Hospitalet, seqüela legalitzada al Govern Civil de l'Agrupació de Corresponsals Periodistes a l'Hospitalet, que havia sorgit el 1933, que també va presidir en Joan Costa i de la qual va ser secretari Isidre Charles (també implicat en clubs esportius i corresponsal de premsa). Aquest moviment associatiu dels periodistes locals demostra el nivell a què ja havia arribat la presència informativa de la ciutat als rotatius. Costa també va ser representant a l'Hospitalet de la Sociedad General de Autores de España. Joan Costa era un conegut catalanista, segons l'historiador Carles Santacana³⁶, i va ser depurat després de la guerra sent desposseït del seu lloc de funcionari municipal, tot i que sembla que cap a l'any 1950 el va recuperar de nou i va arribar a ser oficial primer tècnic administratiu. L'any 1962 morí, a l'edat de 66 anys.

En Joan Costa va ser el primer, però la figura més important en aquest sentit «d'home complert» va ser la d'en Josep Boter i Mas. Josep Boter va néixer a l'Hospitalet l'any 1903. El seu pare, que es deia igual de nom, era republicà (va ser president del Centro Democràtic Republicano de l'Hospitalet cap al 1910) i va ser regidor municipal durant un breu temps l'any 1928, segurament forçat ja que eren els temps de la dictadura d'en Primo de Rivera. En Josep Boter fill

261

VARIA

Fig. Villanueva sobre el cicle Montpè al competre el Campionat de Sans (Foto Mas)

Festa atlètica a Hospitalet de Llobregat

El dia 18 a la tarda tingué lloc l'arrencada festa del Sport Club Hospitalenc. Les notes principals del festival foren: La brillant actuació d'en Barrera en el salt, el bon debut del C. N. Barcelona malgrat de dar incomplet son equip i la revelació d'en Gallotré com a corredor de velocitat.

La organització fou dolenta, remarcant nos una manca completa de coneixement de lo que es l'Atletisme.

CURSA DE 100 M. 11.505

1.ª serie. Van al davant en Gallotré, Tusell i Kuchemberger, de la S. S. P., que es passat als 60 metres, entantant se una formidable lluita entre en Gallotré i en Tusell, ambdós del C. N. B., que entren amb imperceptible diferència.

2.ª serie. De sortida pren el cap en Boniquet del C. N. B., mes a mitja cursa el passe en Latorre, del R. C. D. E.; al final l'Olivella embala i els passe a tots dos.

3.ª serie. La guanya molt bé en Barrena, del R. C. D. E.

Final. La corren l'Olivella, del C. A. D. C. I., en Barrena, del R. C. D. E., i en S. Gallotré, del C. N. B., que van igualats his poc abans de la meta ni en Gallotré es despegue magnificament, retirant-se en Barrena. 1.ª Gallotré i 2.ª Olivella.

Pos. O concursants Guanyà el simplici Barrena amb 6'90 m. Empatien en segon lloc en Tusell i en Garca, del C. N. B., amb 6'80, que eriden l'atenció pel seu estil.

Dia: Sols hi han 4 concursants que es classifiquen així: 1.ª F. Fortuny, 2.ª M. Boniquet, 3.ª S. Garcia, tots tres del C. N. B., i 4.ª en Barrena, del R. C. D. E.

1.500 m. Surten una bona colla que es van alternant en el cap his que l'agafa en Kuchemberger, de la S. S. P., que des d'aquell moment diu un tres fortet, entrant 1.ª amb bastant avantatge.

Salts d'alçada amb impuls.—Hi prenen part 11 saltadors. Fou una gran victòria d'en Barrena, que saltà metament 1'55, fou el lloc on ens agrada més. 2.ª Vallhoera, del S. C. H., amb 1'50. En tercer lloc empatien en Garcia i en Kuchemberger amb 1'45 m.

Campionat de Sans ciclista

A la cursa del Club Ciclista de Sans que tingué lloc el diumenge al matí, hi prengueren part un estol de bravis corredors agrupant-s'hi els capdavanters dels nostres rotatius.

A les 7'25 prenen sortida.

Nolla, Solanas, Crespo, Martíner, Faura, Gargallo, Villanueva, Rubio, Amigó, Fusté, Roura, Llopis, Pages, Janer, Gual, Pont, Marin, Guzmán i Tresserras.

Aquesta cursa esdevingué la cursa de la dissort, puig pel camí tingueren de retirar-se un bon nombre dels millors corredors.

Mes hem de recordar que el gran «Chapa», el nostre campió de Catalunya sabé aprofitar-se de tot i posà el seu esforç en no deixar-se agafar, marxant sol vers la meta on entrà entre forts aplaudiments, adjudicant-se el primer lloc de la classificació i el Campionat de Sans.

CLASSIFICACIÓ

Primer, V. Villanueva, en 3 h. 56 m.	Cicles Montpè
Segon, A. Gargallo, . . . 4 h. 4 m.	
Tercer, J. Rubio, . . . 4 h. 12 m. 10 s.	
Quart, A. Crespo, . . . 4 h. 21 m.	
Quint, J. Faura, . . . 4 h. 25 m.	
Sisè, F. Amigó, . . . 4 h. 30 m.	
Setè, J. Fusté, . . . 4 h. 38 m.	

Segona categoria: Primer, J. Roura.
Tercera categoria: Primer, F. Amigó.

segurament va jugar a l'Hospitalenc i va ser soci fundador de la majoria dels clubs de futbol que van veure la llum al barri del Centre durant la dècada dels vint i, sobretot, dels trenta. La seva funció de secretari en els clubs dels quals va anar formant part com a directiu va derivar fins a la de veritable secretari tècnic durant els anys trenta, fent-se càrrec de fitxatges, comptes, relacions externes dels clubs..., és a dir, gairebé de tot. Així ho reflecteixen tots els testimonis de l'època que he consultat. En Josep Boter va col·laborar també en diversos mitjans de comunicació, no només com a cronista dels partits sinó també amb articles d'opinió en temes relacionats amb el futbol. Així, trobem la seva firma als periòdics locals *La Voz de Hospitalet* (entre el 1928 i el 1930), a *Llibertat* (1934) i a *L'Espill* (1934-36). Dels mitjans barcelonins trobem la seva firma a les planes de *La Rambla*, al principi de la dècada dels trenta, i segurament que alguna crònica dels equips locals a *El Mundo Deportivo* signada amb les inicials J. B. també va sortir de la seva ploma. De tendències polítiques esquerranes, va patir la repressió després de la guerra. Els testimonis consultats indiquen que un germà seu, disminuït físic que treballava com a funcionari a l'Ajuntament, va ser víctima de les depuracions postbèliques, i tant ell com en Josep van haver

21
NOTÍCIA DEL FESTIVAL ATLÈTIC DE 1918 A
L'HOSPITALET PUBLICADA AL PERIÒDIC *MAR*
I TERRA, DE BARCELONA.
AHB-CA

de marxar a Barcelona. Sembla, però, que Josep Boter havia fet bons contactes abans de la guerra en el món esportiu ja que va arribar a ser Secretari Jurídic del FC Barcelona per a les seccions amateur i juvenil (secretari de futbol base), a la pràctica va ser un buscador de joves jugadors, i juntament amb Ramon Llorens cuidaven la Masia del Barça. Com a buscador de talents, Josep Boter va contribuir a la descoberta de jugadors de la vàlua del també hospitalenc Biosca, Segarra, Vergés, Jansana, Tejada,... i allà va seguir fins a la seva mort. Segons el vicepresident del FC Barcelona Nicolau Casaus³⁷, que el va conèixer, Boter no cobrava per fer aquesta feina i vivia del seu treball a l'Auxiliar Textil Algodonera (Cal Trinxet, de l'Hospitalet). Al *Diccionari del Barça*, de l'Enciclopèdia Catalana, llegim això:

«Home lliurat al Barça amb una honradesa i un sacrifici extraordinaris. (...) Persona estimada per tothom, sempre va fer gala de bonhomia i humilitat».

La Federació Catalana de Futbol li va concedir la seva medalla de plata la temporada 1973-74 per la seva

dedicació al futbol juvenil i afeccionat al FC Barcelona. Va morir l'any 1978 a Barcelona.

Salvant les distàncies, homes com Josep Boter i Joan Costa van significar per al futbol i l'esport hospitalenc d'abans de la guerra el mateix que els personatges que he esmentat al principi d'aquest apartat van suposar per a l'esport de Catalunya. Els seus tarannàs eren, segurament, molt semblants. El que els va diferenciar, a banda de l'escala de la seva feina, és que als barcelonins se'ls han reconegut els mèrits mentre que als hospitalencs mai se'ls ha fet justícia en aquest sentit...

A més d'ells, però, s'ha de destacar un altre cronista com és el que signà amb el motiu «D'Orsay» a *La Crònica* (1925) i a *La Voz de Hospitalet* (1928-1930), pel que fa als mitjans locals, i a *El Mundo Deportivo* (a partir del 1925 aproximadament) pel que fa als barcelonins. «D'Orsay» va ser una persona independent respecte als clubs ja que, a més de comentar els esdeveniments esportius, exercí una opinió de vegades molt crítica envers el que succeïa amb l'esport local, sobretot als moments de major crisi. Sembla que va ser, si més no, una opinió que no deixà indiferents els directius d'algun club del Centre... A més, va voler fer un pas més enllà en el concepte de premsa esportiva local a l'Hospitalet ja que intentà introduir informació dels grans esdeveniments de l'esport català i espanyol en uns rotatius d'abast hospitalenc. Tot i que aquests diaris locals no van durar gaire temps, el testimoni de «D'Orsay» a les planes de *La Voz de Hospitalet* és fonamental per conèixer un dels períodes de crisi, renaixement i gran èxit de l'esport hospitalenc, com ja veurem.

Després queden les figures, més modestes però no per això menys valuoses per a la meua tasca, dels delegats i directius que, sense aquest afany especial, sense aquest delit tan notori de voler transmetre la realitat que ells percebien, sí que volien deixar constància de les principals activitats dels seus clubs. Era una tasca molt més irregular, sense un bagatge d'anàlisi com podem trobar en els cronistes anteriors, però que transmet, això sí, un cert desig d'emulació dels altres

equips de la vila que surten reflectits als rotatius amb força assiduitat. A més, aquestes figures acostumen a ser directius o socis molt fidels als colors del seu club, però moltes vegades amb més voluntat que destresa periodística. L'element més exemplificador d'aquest arquetip podria ser en Joan Sáez Padret al Torrasenc. En Joan Sáez va signar algunes breus ressenyes a *El Mundo Deportivo* a mitjan la dècada dels vint. Ell va estar vinculat una bona part de la seva vida al club ja que va pujar des del càrrec de delegat en la suposada junta fundacional del 1917 (el llibre on consta no és fiable al cent per cent) fins a president del club al 1935 i va seguir servint els seus colors fins molt després de la guerra, ja que al 1950 encara va ser vicesecretari de l'entitat...

Aquests personatges i alguns altres van descriure a nombroses capçaleres dels anys vint i trenta el que succeïa al futbol i a l'esport local. Malgrat tot, la descripció és moltes vegades parcial i incompleta. La rigurositat de la premsa amb les categories considerades inferiors és escassa i molts partits, sobretot al final de la dècada dels deu i primers anys de la dels vint, no han quedat reflectits. A més, no hi ha en molts casos cap més coherència a l'hora de publicar una nota sobre un partit que el fet que hagués arribat o no a la redacció a temps. Aquesta nota publicada a l'edició del 30 de juliol de 1931 a *El Mundo Deportivo*, on s'expliciten les característiques mínimes de les notes per ser publicables, és prou eloqüent de la relació entre els mitjans i els col·laboradors de l'època:

«Dichas reseñas deben ser breves, una cuartilla a lo sumo; escritas por una sola cara, con tinta negra y no con lápiz, aunque éste sea de color. Además han de venir sin "condecoraciones" aceitosas (se dan casos). Ésta es la ley de protección que tenemos que adoptar en vista de la anarquía que reina entre los periodistas espontáneos. Y el que no la acate, irremisiblemente trabará conocimiento con el cesto».

Així, no ens estranyem de trobar ressenyes de partits amistosos d'interès mínim i després no disposar dels partits de campionat. Tot i això, a mesura que passen els anys i les temporades, la premsa esportiva va orga-

nitzant-se i agafant un aire de modernitat i serietat que, en arribar als anys trenta, produeix una premsa més semblant a la que avui coneixem. Tot i això, els equips hospitalencs disputaran entre el 1930 i el 1938 unes competicions amateurs de menor nivell que les dels anys vint i, malgrat que el nombre de fonts és molt més gran als anys trenta, les dificultats per completar la informació seran també importants.

Però el que es perd per aquesta banda es guanya amb una altra forma de comunicació: el butlletí del club. Diverses entitats editaran, durant els anys vint i especialment durant els anys trenta, diversos butlletins interns per als socis, alguns dels quals han arribat fins a nosaltres. Importants per a la nostra tasca són els següents. *L'Esguard*, tot i que la seva forma sembla més d'un periòdic que d'un butlletí estrictament, el cert és que s'autodefinia com a portaveu del Centre Catòlic i els continguts de les seves planes, efectivament, s'adapten més al model de butlletí que no pas al de periòdic d'informació de la ciutat. Va tenir dues èpoques, entre el 1928 i el 1930, i entre el 1935 i el juny de 1936. El naixement del bàsquet a l'Hospitalet (1928-29) queda molt ben reflectit en les seves planes. També és molt important el butlletí de l'entitat excursionista Saltadiç, que portava aquest mateix nom. Mensual i gratuït per als socis del club, es publicà entre el 1927 i el 1933. També valuós per conèixer l'activitat de les seccions més esportives de l'entitat tenim *Cultura*, el butlletí de l'Ateneu de Cultura Popular. Publicat entre el 1936 i el gener de 1937 (abans havien publicat uns fulls d'informació d'activitats que no ens han arribat). Normalment en aquestes publicacions col·laboraven el president de l'entitat i alguns socis. S'hi trobaven des de les activitats de la pròpia entitat fins a articles relacionats amb allò que interessava els socis (excursions, actes ciutadans, serveis de l'entitat...). També s'hi canalitzà a través d'aquests mitjans una certa quantitat d'opinió que, en el cas de l'esport, anà referida especialment al que devia significar l'activitat física per al ciutadà-esportista —més enllà de la simple realització d'un esforç—, i també un intent d'acostament polític cap a posicions procatalanistes (especialment al Saltadiç, Palestra i l'Ateneu de Cultura Popular), tot i que aquest darrer aspecte aple-

ga no només la parcel·la esportiva de les entitats. Aportació reflexiva segurament limitada per la difusió d'aquests mitjans i, en general, de tota la premsa a l'Hospitalet, però que connectà directament amb d'altres processos ideològics que es desenvolupaven a l'esport i la societat catalanes a través dels grans mitjans de comunicació (per al nostre tema d'interès, especialment a través de *La Rambla* i *El Mundo Deportivo*). Ho anirem veient.

1.5. ESPORT... PERÒ, QUIN ESPORT?

Abans de seguir endavant, cal que sapiguen la matèria primera de què tractem, és a dir, de quin futbol, de quin ciclisme, de quin esport parlem i quins campionats es jugaven en aquells anys. Anem a pams. Analitzaré especialment els casos del futbol i del ciclisme, perquè són els esports que primer es van practicar a la ciutat i que més esportistes van triar llavors.

En el cas del futbol, res millor, d'entrada, que consultar un manual de les regles d'aleshores. Tot i que segurament s'anà adaptant de mica en mica, la codificació del futbol a què s'havia arribat als anys deu ja contenia les regles bàsiques del que avui coneixem. Hi havia, però, diferències substancials. Per exemple, segons els testimonis de l'època, el porter podia ser «carregat», és a dir, no era intocable com ara. *El Reglamento Internacional del juego de Foot-Bal⁸* del 1914 ho justificava d'una manera molt peculiar: «no puede cargarse al portero dentro de su área salvo que éste estorbara el paso o tuviera cogida la pelota». És a dir, que la via estava lliure per poder lluitar com a iguals contra els pobres porters... La distància de les tanques defensives sembla que era lleugerament inferior a l'actual. En aquest reglament del 1914 la distància reglamentària queda fixada en 5,50 metres. Les amonestacions només es contemplaven en casos d'excipional gravetat, «por discutir ruidosamente o con violencia» una decisió arbitral, i les expulsions (força estranyes) en cas de reincidència. Ja hi havia el fora de joc, que en aquest reglament està marcat pel jugador que porta la pilota, i existia quan el jugador que rebia la pilota no tenia més de tres adversaris entre ell i la porteria. Ja en aquella època estaven reglamentats els tacs i la seva revisió per l'àrbitre. El descans màxim entre cada part sembla que era de cinc minuts, tot i que aquesta regla devia ser molt més elàstica. En aquest reglament es contempla la possibilitat de canviar el porter, però sembla que a les competicions federades no es podia fer, segons els testimonis recollits. El cert és que l'opció de substituir jugadors, tant el porter com la resta d'homes de camp, és una regla moderna adoptada per la FIFA a la dècada dels anys setanta.

Aquestes regles ens donen una idea aproximada de com es devia jugar a futbol en aquells anys. Malgrat les regles, però, tinc la sensació que, sobretot al futbol de categories inferiors, devia valer gairebé tot... Per cert que, desgraciadament, els primers àrbitres de vegades ja sortien malparats pels desacords de l'afeció. Fins i tot en algun periòdic d'aquells anys vaig llegir que en un poble la Guàrdia Civil havia arribat a detenir l'àrbitre per haver xiulat malament, segons l'opinió de l'oficial que comandava el grup! Per al final he deixat alguns articles curiosos d'*El Reglamento Internacional del juego de Foot-Ball*, per exemple, aquest: «*si durante el partido se saliese la barra superior del goal, se concederá tanto siempre que a juicio del referée la pelota no haya pasado por una altura mayor de la de los postes*». Per acabar, segons aquest reglament, entre les funcions dels jutges de línia hi havia la d'anar a buscar la pilota quan anava fora del camp... ah! i si «*indebidamente se entrometieran en la marcha y dirección del partido, el referée puede expulsarlos del campo y sustituirlos*».

Pel que fa a les competicions, les primeres maneres que tenia la federació d'organitzar les lligues van ser un xic diferents a com les coneixem ara. De bon començament, els primers clubs de futbol, els més antics, van formar la primera divisió (anomenada «Primera Categoria»). Als primers anys, el campionat era regional i els clubs es jugaven el títol de campió de Catalunya. Al 1910, a més dels campionats regionals es començà a jugar, entre els guanyadors d'aquests campionats, la lliga nacional. El futbol, però, s'anava escampant i el nombre de clubs a Catalunya, especialment a Barcelona ciutat, va tenir una primera pujada important. Això va provocar la necessitat de fragmentar la Primera Categoria en dos grups, l'A o dels millors i el B o dels menys bons. Això succeí aproximadament l'any 1915. El creixement del nombre de clubs, però, no només es produïa ja a la capital barcelonina. També arreu de la província de Barcelona havien nascut clubs de futbol. Aprofitant això, segurament la federació va voler atreure al seu si nous associats, i tinc la sensació que va fomentar la legalització d'alguns clubs (com podria ser el cas de l'Hospitalet —1917— i d'alguns altres del Baix Llobregat com el Samboià —1916— o

el Sanfeliuenc —1917) amb la promesa d'organitzar una categoria, distribuïda en comarques, per a aquests equips. De fet, el desig federatiu de controlar el futbol des d'aquest organisme es va fer palès en aquells anys amb la prohibició que tenien els clubs federats de jugar amb aquells que no ho estaven, sota pena de multa. D'aquesta manera, cap a l'any 1917 o 1918 la federació catalana va organitzar per províncies i comarques una «Segona Categoria» que, dins de la província de Barcelona, es va subdividir en grups amb criteris de proximitat. Aquí, en aquesta segona divisió, és on entrarà l'Hospitalet Sport Club a competir l'any 1918. Aquesta Segona Categoria va ser l'única existent per a aquests equips fins a l'any 1923. Més endavant sortiran més categories que ja anirem veient.

Quant a la mecànica del futbol en aquells primers anys, he d'esmentar certes singularitats que han anat canviant amb el temps i que potser ara ens sobten. Per exemple, la figura de l'entrenador existia només als grans equips, i no des del principi. Als equips de segona fila, l'entrenador no s'imposaria fins després de la guerra en la majoria dels casos. El seu paper de direcció, en aquests equips més modestos, era assumit per la figura del capità. El capità de l'equip era elegit, segons que marcaven els estatuts dels clubs, pels propis jugadors en les societats més democràtiques, per jugadors i Comissió Esportiva en les de terme mig o per la Junta directiva en societats més rígides. La figura del capità és ben curiosa en aquests equips. Dins del camp manava les posicions de cadascú segons com anés el partit i tenia la màxima autoritat. En cas de desobediència, el company podia ser fins i tot expulsat pel seu capità, tal i com preveïen molts dels estatuts dels clubs. Fora del camp, els capitans eren els encarregats de buscar rivals per jugar els partits d'entrenament i de convocar els seus companys per als partits amb temps suficient. Així mateix, aquell que no pogués assistir-hi, havia de comunicar-li també a temps. No hi havia entrenaments, si més no tal i com es coneixen actualment. Com a molt, alguns jugadors passaven estones lliures fent exercicis al camp, després de la feina i mentre hi havia llum natural. Els primers entrenaments com a tals dels que tinc notícies a

L'Hospitalet es van fer el 1935, com ja veurem. Malgrat això, molts testimonis m'han explicat que, especialment als anys trenta, era freqüent jugar cada diumenge dos o tres partits amb dos o tres equips diferents del club o, fins i tot, amb el teu club i amb alguna penya que no fos federada. Els jugadors que disputaven un partit oficial amb un club estaven obligats federativament a jugar aquella temporada sencera amb aquell club, però res no hi havia en contra de disputar partits amb un altre club o penya si aquests no estaven federats (aquests equips, molt nombrosos sobretot a la dècada dels trenta, disputaven lligues comercials, de penyes, lligues amateurs, campionats socials, partits concertats...). És clar que aquest esforç físic, malgrat que els testimonis que m'ho han explicat em deien que no era res de l'altre món, el devien poder fer aquells que es cuidaven una mica... o bé aquells que jugaven de porter i no havien de córrer tant!

Les tàctiques emprades pels equips al final dels anys deu i principi dels vint havien evolucionat ja una mica des del primitiu i simple atac massiu del «tothom cap endavant», és a dir 1-10 (un porter i 10 davanters). En aquells anys, els equips jugaven amb 2 defensors, 3 migcampistes i 5 davanters (2-3-5), variant defensiva d'un anterior sistema de dos defensors i vuit atacants (2-8). Sembla que la famosa tàctica de la W (3-2-2-3), anomenada així perquè la disposició dels jugadors sobre el camp té la forma de dues W, una mirant cap a dalt i l'altra invertida mirant cap a baix, arribà a Espanya el 1925, però els equips modestos em sembla que van seguir confiant durant tot aquest període en el 2-3-5.

He deixat per al final d'aquesta descripció del que era el futbol als primers anys una cosa que, després de fer-hi moltes voltes, encara se m'escapa una mica. Tot i que podem suposar que als inicis, i més quan parlem d'equips de Segona Categoria, l'ideal d'esportivitat i de justícia esportiva en el més ampli sentit de les paraules devia ser força extens en bona part dels jugadors de futbol (malgrat la passió que hi havia al públic), fets com el que relataré ara són molt sorprenents des del nostre actual punt de vista. La primera crònica en què els vaig trobar va ser en una de l'any

1922 publicada a *La Jornada Deportiva*, tot i que de ben segur era un costum estès des del començament de la pràctica del futbol entre cavallers educats. Aquesta crònica feia referència a un partit entre els segons equips del Prat i la U E Eularienca que va acabar amb un 6-0 rotund per als hospitalencs. En Costa, el cronista, va descriure això:

«Tres penaltis son lanzados intencionadamente fuera y ellos correspondiendo noblemente a esta delicadeza tiran a manos del portero uno que se les concede».

Quatre penals malbaratats intencionadament!!!... Això, però, no és cap excepció. He trobat després més cròniques on surten reflectides accions similars —fins i tot als anys trenta—, tot i que no en un nombre tan abundant de desapropitaments... Em sento incapaç d'analitzar-ne el significat profund, però sí que puc donar les claus de funcionament d'aquest mecanisme que avui només es podria comparar a l'acció de llançar la pilota fora del camp perquè pugui ser atès un rival lesionat (amb la seguretat que, molt probablement, després te la retornaran). Aquests gestos eren utilitzats o bé per no abusar excessivament del contrari, com podria ser el cas descrit abans, on la superioritat era manifesta (guanyaven ja per 6-0), o bé com a mostra de rebuig d'una decisió arbitral que l'equip no considera correcta. Això sí, aquestes actituds tan efectives davant del públic s'acostumaven a fer als partits amistosos, tot i que també n'he trobat algun exemple en partits de competició, però mai en partits de Primera Categoria.

Amb totes aquestes apreciacions, ja podeu tenir una idea del futbol de què parlem en aquests anys deu i vint. De mica en mica, amb la progressiva professionalització i extensió del futbol, tot això aniria evolucionant, i per sobre de tot les regles de joc, que aniran acostant-se cada vegada més al futbol modern que coneixem actualment.

També el ciclisme esportiu d'aquells primers anys de segle era ben diferent, ja que ni la tècnica d'aquell moment era la d'ara ni les curses es vivien de la mateixa manera ni tenien les mateixes característiques: El

primer que cal distingir és que les curses en pista, als velòdroms, estaven tan ben considerades pel públic en aquells anys com les de ruta, i que el ciclisme en general gaudia d'un gran nombre d'aficionats i seguidors. De fet, moltes vegades prenia el protagonisme al futbol en les portades dels diaris i, si més no, disposava, a diferència d'ara, d'una atenció similar dins les planes esportives. Als velòdroms s'acostumaven a fer curses a l'americana (per relleus entre equips de dos corredors) de dues, tres, sis, dotze o, fins i tot, vint-i-quatre hores. En ruta (per carretera o camí), durant els anys vint, les carreres ciclistes difícilment arribaven als 100 quilòmetres (excepte les de grans proves, com la Volta). Les distàncies més normals, sobretot pel que fa a les curses de festa major i similars, eren entre els 30 i els 50 quilòmetres. Més endavant, quan els ciclistes tinguin una certa formació i es pugui començar a parlar amb rigor d'un cert professionalisme, les curses en ruta passaran habitualment dels 100 quilòmetres.

Evidentment, les carreteres eren molt més escasses que no pas actualment i la majoria de vegades les curses havien de passar per camins de terra (sobretot als primers anys). Quan plovia, hom pot imaginar les condicions en què es realitzaven les curses (sí, sí, es corria igualment). Els materials tampoc no eren els mateixos. El canvi de marxes no es va generalitzar a Espanya, segons que recorden alguns entrevistats, fins després de la guerra, i encara era molt rudimentari. Ramon Jiménez, ciutadà de Cornellà i corredor d'Unió Ciclista Hospitalet entre el 1934 i el 1936, explicava això dels primers sistemes de canvi que recorda:

«Va començar a sortir un tensador que li deien que escurçava la forquilla a baix a la cadena i tu amb el peu, amb el taló, canviaves, portaves un pinyó de dues corones o tres i canviaves tu. I després ja van sortir uns altres que anaven amb el cable i amb la maneta per poder canviar, però no era una cosa fina i segura. Et queia la cadena més vegades que no entrava el pinyó...»³⁹.

En Lluís Salvador, ciclista aficionat i germà del ciclista i directiu en diferents clubs, Joan Salvador, va córrer al final dels anys vint i principi dels trenta i

recorda aquelles màquines d'abans de la guerra:

«Les bicicletes eren molt diferents d'ara. Jo, quan vaig córrer no hi havia el canvi. Quan posaves el pinyó, ja era aquell per a tota la cursa. Després de la guerra ja van sortir els canvis. El primer canvi es deia Victoria, sempre me'n recordaré, però havies de fer un joc amb la mà i amb una palanca i si t'equivocaves ho feies anar tot en orris... Diferent d'ara. La meua bicicleta me'n recordo que pesava onze quilos, i ja eren de carreres en aquell temps...»⁴⁰.

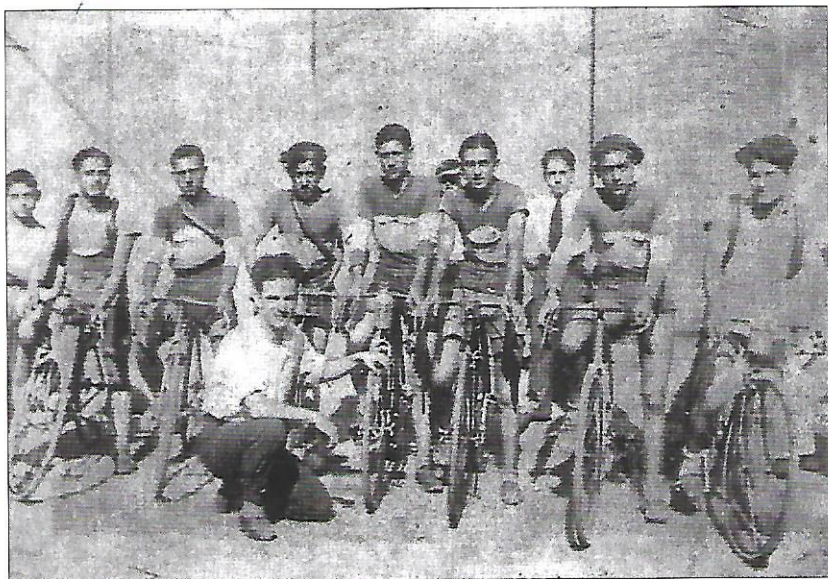
Les cambres de les rodes no eren pas com ara i, per suposat, si punxaven en plena cursa, els propis corredors s'havien d'espavilar per arreglar la roda. Evidentment, la majoria de ciclistes modestos no tenien el suport de cap equip en forma d'assistència i s'aventuraven sols a les curses. Per això, és normal veure en les fotografies de les curses d'abans de la guerra els ciclistes amb cambres travessades per sobre el cos. D'aquesta manera portaven el recanvi necessari en cas de punxada. Però, és clar, arreglar una roda punxada, ni que fos canviant la cambra, portava uns minuts de temps, durant els quals la resta de ciclistes ja s'havien escapat. Ramon Jiménez ens explicà molt gràficament un d'aquests episodis, segons els seus records d'algunes curses:

«Va ser un desastre, en aquella carrera jo era molt jove, era un quarta categoria. Vaig punxar en la primera baixada que hi havia, quasi a dalt, i canviar un

23

CURSA CICLISTA A LA CARRETERA DE COLLEBLANG, CIRCA 1935.

MG

24
EQUIP DE LA UNIÓN CICLISTA DE HOSPIALET
D'AVANT DE LA MASIA ESCORÇA, CIRCA
1934.
AHSEP

tubular d'aquella època... Vosaltres no els heu vist, eren francesos —la marca era Voguert— tubulars gruixuts que no eren com ara, també hi havia tubulars italians que es deien Barilla, aquells tubulars eren més primers, però aquests tubulars valien cinc duros i el Voguert valia 16 o 17 pessetes. Cinc duros, no en teníem, en canvi tenies 17 pessetes per comprar el Voguert. Hi anaves amb aquell tubular que si punxaves t'havies de posar al peu, agafar-lo i estirar-lo bé perquè de nou no hi havia manera de posar-lo a dintre la llanta. No sé el temps que passaríem a canviar un tubular, però un parell de minuts sí que passaves».

El mateix Ramon Jiménez ens explicava el que podia ser una cursa d'aquells anys trenta. La descripció, però, podria ser vàlida, segurament, per a dècades anteriors si amb la imaginació li afegíssim els camins encara pitjors que hi havia a Catalunya a principi de segle i un material encara menys evolucionat:

«Un dia vam sortir cap a Lleida, aquell dia plovia i pujant més amunt d'Esparreguera a mi la cadena ja em queia i un soroll... se m'havia afluixat la cassoleta de la caixa de pedals i em queia la cadena... era tanta la pràctica que tenies que sense baixar de la màquina agafaves i la posaves i tiraves, però vaig arribar a l'igualada que ja (...). I allí davant d'una fàbrica vaig parar (...) Sé que quan jo reparava això havia passat una colla de cinc o sis que devien ser els últims de la gent que anava al darrera i jo vaig arreglar això, tiro i

abans d'arribar a Cervera els vaig enganxar i jo els hi dic de col·laborar (...) i sí sí que sí que sí. Però jo ja m'havia fotut 15, 16 o 20 quilòmetres sol i els hi vaig dir que sortís un a tirar... i allò que no surt ningú i, sí sí em vaig aixecar i vaig fer una mica d'esforç i vaig tirar. Marxo i (...) després de Tàrraga, no sé quin poble, sé que vaig enganxar a tres que ja els veia però que en el moment d'enganxar-los el segon li tocà la roda al que anava primer, i el que anava tercer va caure damunt del que anava segon i jo no vaig caure per miracle perquè encara ben bé no estava sobre d'ells».

Aquestes desgràcies eren les menors amb què es podia trobar un ciclista en aquells anys. També hi havia els accidents, o les «pannes» com els deien en el seu particular llenguatge. Com a resultat, podies perdre la cursa a l'últim revolt o potser havies d'abandonar només prendre la sortida. Si la bici no tenia reparació després de l'accident (força possible amb els camins i les organitzacions d'aquells temps), hi havia dues possibilitats: retirar-se i esperar el cotxe escombra o bé intentar aconseguir ajuda de qui fos, fins i tot demanant una altra bicicleta per seguir en cursa (sic). Un últim apunt quant a les organitzacions, ja que no eren pas com ara. En el seu testimoni, l'exciclista afeccionat d'aquells anys, Lluís Salvador, recorda com va tenir un accident a l'arribada d'una cursa:

«Llavors no hi havia les precaucions que hi ha ara (...) Jo vaig perdre una unglia per això, perquè la gent es posava a sobre de les bicicletes a les arribades. Si és que no hi havia ni pas per a un! I clar, véns amb una marxa de 30, 40 o 50 quilòmetres a l'esprint final i que hagis de topar amb la bicicleta...».

En Ramon Jiménez, d'Unión Ciclista Hospitalet, va participar l'any 1936 en una cursa per etapes entre Tarragona i Madrid. A la primera etapa, recorda que va arribar a un minut dels primers, aproximadament, i que després d'ell encara van entrar més corredors. Els organitzadors van donar a tots el mateix temps...

Aquestes són algunes de les característiques de l'incipient esport. Al llarg d'aquest text en trobareu més.

NOTES

- [1] Bona part de les dades històriques sobre l'esport català, si no s'explicita el contrari, estan extretes de l'excel·lent treball *Història il·lustrada de l'esport a Catalunya* (2 vol.), de Xavier Pujadas i Carles Santacana. Ed. Columna-Diputació de Barcelona. Barcelona, 1994 i 1995.
- [2] Segons recull Matilde Marcé i Piera en el seu llibre *Espigolant en el passat*, el Baró de Maldà ens diu, en el seu Calaix de Sastre, que per la festa major de l'Hospitalet, una vegada s'havia jugat un partit de pilota «*que els mossos, fets uns xops de camisa, li donaven saco, i pala*», amb la qual cosa conclou que no s'esbrina fàcilment en què consistia el joc. Personalment crec que aquells mossos devien de jugar a alguna mena de joc de pilota semblant al que avui coneixem com pilota basca, i que es practica a Espanya des de, com a mínim, el segle XIV. L'actual *Diccionari de la Llengua Catalana*, de l'Enciclopèdia Catalana, recull el nom «saco» amb el significat de «*nom vulgar del joc de pilota a mà i de paret*». La pala, doncs, faria referència a l'instrument que s'utilitza per una altra modalitat de pilota també practicada avui dia. Un altre argument a favor d'aquesta teoria ens el dona al llarg del seu llibre el Baró de Maldà quan fa referència també a un lloc del poble de l'Hospitalet anomenat «la Tanca del Joch de la Pilota», on situava alguns dels actes de la festa major. Això era cap a finals del segle XVIII i principis del XIX. També trobem suggerida a les descripcions del Baró de Maldà la realització del joc «de la sortija» que faria referència a un joc amb un anell on l'objectiu era emportar-se'l agafant-lo amb un petit pal i que ens recorda l'anomenada cursa de cintes que el segle XX es posarà de moda amb les bicicletes. D'altra banda, Matilde Marcé també diu que el billar era una de les seccions més importants, «*per no dir la principal, de les societats recreatives*» en el segle XIX.
- [3] Aquestes dades històriques del desenvolupament de la bicicleta estan extretes de *El gran libro de la bicicleta*, de Richard Grant i Richard Ballantine, editat a Madrid, l'any 1992, per Aguilar i El País.
- [4] Segons consta a *Unión Velocipédica Española. 50º Aniversario 1896-1946*, l'història del campionat d'Espanya comença el 1883 amb una prova de velocitat disputada a Madrid que donà com a primer campió a N. Echagüe. Aquest campionat es realitzà fins l'any 1897 en què l'UVE reglamentà el campionat d'Espanya de fons en carretera, al qual seguirien després altres modalitats.
- [5] Programa de la festa major de l'Hospitalet 1910, que es conserva a *Correspondència de Secretaria* de l'Arxiu Històric de l'Hospitalet.
- [6] *El llibre d'or del futbol català*, Monjoia. Barcelona, 1928.
- [7] Vaig trobar descendents o familiars dels dos primers, Bayer i Guillén, que no van aportar gaire informació, especialment en el primer dels casos.
- [8] Expedient nº 9166, de l'Sport Club Hospitalenc. Al Registre d'Associacions de l'Arxiu Històric del Govern Civil de Barcelona.
- [9] *Correspondència de Secretaria*, any 1917. Arxiu Històric de l'Hospitalet.
- [10] Les següents citacions corresponen al Llibre d'actes del Ple Municipal, 19 i 23 de juliol de 1910, a l'Arxiu Històric de l'Hospitalet.
- [11] *L'Hospitalet, la història de tots nosaltres*, Camós i Cabeceran, Joan. Diputació Barcelona, 1986. (Estudis Locals i Comarcals;1).
- [12] Les dades històriques de l'Hospitalet no relacionades directament amb el món de l'esport, estan extretes especialment del llibre *Història de l'Hospitalet, una síntesi de passat com a eina de futur*, VVAÀ. L'Hospitalet, CEL'H, 1997.
- [13] Op. cit. nota 8.
- [14] Expedient nº 11.620, del Foot-Ball Club Deportivo Torrasense. Al Registre d'Associacions de l'Arxiu Històric del Govern Civil de Barcelona.
- [15] Expedient nº 11.596, del Centro de Sports de Coll-Blanch. Al Registre d'Associacions de l'Arxiu Històric del Govern Civil de Barcelona.
- [16] De fet, a l'Arxiu Històric de l'Hospitalet es conserva una foto datada del 15 de maig de l'any 1919 que possiblement pertany a una cursa de festa major. També he trobat un dels trofeus que es van donar a la cursa de festa major de l'any 1918, que va ser organitzada per l'Hospitalenc Sporting Club.
- [17] Res a veure amb l'actual club del mateix nom, fundat el 1969.
- [18] Ramon i Morros, Jaume «Breu història de l'excursionisme organitzat a l'Hospitalet de Llobregat». En: *Quaderns d'estudi 6* (octubre del 1988).
- [19] Segons s'explica al llibre: Hurlley, Jacqueline. *Josep Janés. El Combat per la Cultura*. Barcelona, Curial, 1986. (Biblioteca de Cultura Catalana).
- [20] Segons el «Programa-Invitació al Gran Concurs de Tir a colom lliure», que es conserva a *Correspondència de Secretaria*, any 1920, de l'Arxiu Històric de l'Hospitalet.
- [21] Segons nota apareguda a *El Mundo Deportivo* del 18 d'agost de 1921. També es conserva una invitació a l'acte a la *Correspondència de Secretaria*, any 1921, a l'Arxiu Històric de l'Hospitalet.
- [22] Es conserva un d'aquests programes de la festa major de S. Eulàlia del 1923 a la *Correspondència de Secretaria*, any 1923, de l'Arxiu Històric de l'Hospitalet.
- [23] També es conserva un d'aquests programes a la *Correspondència de Secretaria*, any 1925, de l'Arxiu Històric de l'Hospitalet.
- [24] També a la *Correspondència de Secretaria*, any 1922, de l'Arxiu Històric de l'Hospitalet.

[25] Segons diversos programes i cartes que consten a la *Correspondència de Secretaria* de l'Arxiu Històric de L'Hospitalet.

[26] Entrevista enregistrada al seu domicili l'any 1994.

[27] «Relación de los mayores contribuyentes que juntamente con el Ayuntamiento forman el cuerpo electoral de compromisarios para la elección de senadores del año 1931». *Correspondència de Secretaria*, any 1931, de l'Arxiu Històric de L'Hospitalet.

[28] Entrevista enregistrada l'any 1995 a la botiga del Mercat de Santa Eulàlia.

[29] Una part de les dades i materials sobre Joan Salvador m'ha estat facilitada per la seva família, especialment el seu germà Lluís Salvador, mort abans d'acabar aquesta publicació, així com també els seus fills Joan i Antònia, així com, en menor mesura, el seu cosí Cinto. A tots els agraeixo la seva amabilitat.

[30] Entrevista enregistrada al domicili de Ramon Jiménez, l'any 1995.

[31] Moltes de les dades van ser recollides a una entrevista amb la seva filla, Maria Pañella, al desembre de 1995.

[32] Gairebé tots han estat localitzats a través de les informacions impreses, bàsicament premsa general i esportiva, local o barcelonina i del *Boletín de la Unión Velocipédica Española* entre 1910 i 1936.

[33] Dades trobades a *El Mundo Deportivo*, març del 1945, i al *Boletín de la Unión Velocipédica Española*, agost de 1921. A la primera font he trobat també referenciats com a «antiguos fundadores» els noms de Jaume Mas, Joan Layola, Antoni Albors, Andreu Ribó, Lluís Salvador i Josep Mestres, tot i que no m'ha estat possible confirmar-ho.

[34] Arxiu Històric de L'Hospitalet, a *Correspondència de Secretaria*, 1923.

[35] Pujadas, Xavier, Santacana, Carles. *L'Esport és notícia. Història de la Premsa Esportiva a Catalunya (1880-1992)*. Barcelona, Diputació, Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1997. (Vaixells de Paper;23).

[36] Santacana i Torres, Carles. *Victoriosos i derrotats. El franquisme a l'Hospitalet (1939-1951)*. Barcelona, Publ. Abadia Montserrat, 1994. (Llorenç Sans d'Estudis del Baix Llobregat;6).

[37] Contacte telefònic mantingut l'any 1995.

[38] Es pot localitzar a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Casa de l'Ardiaca.

[39] Op. citat nota 30.

[40] Entrevista a Lluís Salvador enregistrada l'any 1995, poc abans de la seva mort...